

Här står jag och kan inte annat.

Om predikan som motståndshandling i makternas närvaro.

Doctor of Ministry in Preaching

Av Ola Fornling

Handledare TD DMin Carina Sundberg
Examinator Ärkebiskop TD Antje Jackelén
Association of Chicago Theological Schools
Lutheran School of Theology at Chicago – LSTC –
Doctor of Ministry in preaching program Class 2014

Innehållsförteckning	
Inledning	2
1. Bakgrund och syfte	4
Min utveckling som predikant – från förklarande till utmanande predikan	4
Syfte och frågeställning	8
2. Teologisk diskussion – Om makterna	9
Om makterna och världsbilden	9
Om makterna och det fria valet	13
Om makterna och det liminella rummet	15
Om makterna och järnretorik	17
Om makterna och predikostrategier för att bryta deras inflytande	19
3. Praktiska tillämpningar	24
Hur jag tillämpar Campbells modell	24
Min kontext	25
Hur jag arbetat med referensgruppen	27
4. Den praktiska tillämpningen: Det jag gjorde	28
Predikan 1 Förberedelse	28
Predikomanus 1: Tacksägelsedagen 2014, Hyby Nya kyrka	29
Predikan 1 Genomförande och grupprespons	31
Predikan 1 Handledarrespons	33
Predikan 2 Förberedelse	34
Predikomanus 2: Domsöndagen 2014, Bara kyrka	37
Predikan 2 Genomförande och grupprespons	39
Predikan 2 Handledarrespons	41
Predikan 3 Förberedelse	42
Predikomanus 3: Annandag jul 2014, Hyby Gamla kyrka	43
Predikan 3 Genomförande och grupprespons	45
Predikan 3 Handledarrespons	46
5. Slutsatser	48
Allvaret och glädjen i mina predikningar	48
Det konkret vardagsnära	50
Min roll som kyrkoherde	51
Det reformatoriska arvet och återkoppling till frågeställningen	52
Summery	54
Källor	56

Inledning

Titeln på det här arbetet är hämtat från det förmodade citatet av Luther i Worms 1521. Pressad av kyrkans maktapparat kunde han inte göra något annat än att hålla fast vid en alternativ tolkning av vad evangeliet innebär.

Som predikanter i Svenska kyrkan står vi knappast inför så dramatiska situationer. Samtidigt säger vi oss stå i en Luthersk tradition. I den här uppsatsen vill jag diskutera och problematisera predikans roll i förhållande till de makter som finns i vår tid. Hur blir predikan en motkraft till det som vill förtrycka, stänga in och försvaga människor? I uppsatsen utgår jag från några amerikanska teologer och deras arbete kring vad de kallar ”The Powers” och prövar deras teorier i mina egna predikningar.

En röd tråd genom uppsatsen är tanken att predikan öppnar upp nya perspektiv hos lyssnaren. Att predikan kan tolkas på olika sätt ses inte som ett hot, utan en tillgång. I tider när fundamentalistiska tolkningar på flera håll blir starkare behövs uttryck som öppnar upp för tolkning, där människor känner att de får plats. I fundamentalismens kölvatten får ofta religiösa uttryck rollen av att vara enögd och dogmatiska, åtminstone i den sekulära delen av världen. Min tro och förhoppning är att religion kan stå för det motsatta och att predikan kan vara öppen och inbjudande utan att för den skull vara banal och intetsägande. Den predikoretorik som jag prövar i den här uppsatsen vill utmana makterna genom att använda ordet på ett sätt som problematiserar och stör den rådande ordningen. Under projektets gång har jag upptäckt att den uppgiften är både svår och angelägen.

1. Bakgrund och syfte

I det här kapitlet berättar jag om tidigare församlingsprojekt under predikofortbildningen, samt presenterar uppsatsens syfte och frågeställning.

Min utveckling som predikant – från förklarande till utmanande predikan

Jag gick predikofortbildningen mellan 2011 och 2013. Under den tiden arbetade jag med två församlingsprojekt. Det första hade titeln: ”Att fördjupa bildspråket tillsammans med Psaltaren”. Frågeställningen i projektet formulerades på följande sätt: ”Kan jag fördjupa och utveckla mitt bildspråk genom att predika över psaltarpsalmer?”.¹ Bakgrunden var att jag kände mig trött på mitt eget sätt att predika. När vi började fortbildningen fick vi skicka in en film med en predikan som vi hållit i vår hemförsamling. Jag skickade in en predikan från i Västra Ingelstads kyrka, någon söndag efter påsk. Det var få människor i kyrkan, men jag fick bra respons av dem som var där. När vi sedan tittade på filmen i Uppsala upptäckte jag nya saker i min predikan, som var mindre tillfredsställande. Jag såg en trött predikant som försökte lägga ett rationellt raster över evangelietexten och upplevde att jag själv tog bort styrkan och kraften som fanns i texten jag predikade över. Jag ville komma bort från en predikoform som jag ofta hamnade i där jag försökte förklara evangelietexten. ”Fariséer var kända för att...”, ”Samarier var ett folkslag som...”, var formuleringar som var bärande i mitt predikande. Min predikan handlade mycket om att översätta evangelietexten och göra den begriplig. Det blev bra ibland, men jag ville pröva något nytt som inte hade samma resonerande ton.

När vi började predikofortbildningen öppnades det upp nya sätt att predika som handlade mer om ett intuitivt förhållningssätt och en lekfullhet i mötet med predikotexten. Detta ville jag anamma och ta i bruk. I kurslitteraturen läste jag en essä av Larsolov Eriksson där han talar om att låta poesin vara bärare av teologi.² Eriksson menar förvisso att Psaltaren har ett undervisande drag, men att den använder ett starkt bildspråk, som inte följer enbart rationella tankemönster utan istället utmanar läsarens verklighetsuppfattning och tolkningsmönster. Han exemplifierar med Ps 143 som i evangelieboken står på den 11 söndagen efter Trefaldighet med temat ”Tro och liv”. Övriga texter förklarar temat med ett språkbruk som bygger på rationella och förklarande argument, medan Psaltarpsalmen i sig är en bön fylld av starkt bildspråk. I inledningen utbrister författaren: ”Jag sträcker mina händer mot dig, öppnar mig som törstig jord”.³

¹ Jag använde mig av den psaltarpsalm som tillhörde respektive söndag i evangelieboken.

² Stenström (2008:105-106)

³ Psaltaren 143:6

Jag tänkte att jag ville röra mig i den riktningen som predikant, från det rationellt undervisande, till det poetiskt utmanande. Genom att predika över Psaltarpsalmerna samt upprätta ett förberedelsearbete som innebar intuitiva skrivövningar tänkte jag att min predikan skulle få ett mer poetiskt tilltal.

Det hände en del med mitt predikande under församlingsprojektet. En återkommande problemställning i projektet gjorde min handledare Göran Lindström mig uppmärksam på. Det handlade om spänningen mellan det konkreta och det abstrakta. Göran märkte att jag använde flera så kallade *abstrakta substantiv* och att det därmed blev svårt för lyssnaren att hinna leva sig in i dessa olika känslolägen.⁴ Problemet var när dessa ord kom tätt inpå varandra. I och med att lyssnaren själv blev tvungen att tolka vad som var *hopplöshet* eller *slentrian* för honom eller henne gick kraften från det fortsatta lyssnandet till att själv tillämpa dessa ord på sin egen livserfarenhet.

En annan upptäckt som jag gjorde var i samband med en predikan jag höll på Midfastosöndagen i Västra Ingelstads kyrka, när jag predikade över psaltarpsalm 107:1-9. Jag utgick från vers 4: ”Några gick vilse i öde öknar, de fann ingen väg till bebodda städer”. I slutet av perikopen löser det sig givetvis och Gud har fört folket rätt, vilket resulterar i en tacksägelse. När jag träffade referensgruppen efteråt visade det sig dock att jag inte lyckades med det Gud lyckades med i Psalm 107. Lyssnarna var fortfarande kvar i öknen som jag utmålade som en plats för existentiell brottning och svåra umbäranden.

Upplevelsen i samband med Midfastosöndagen bär jag fortfarande med mig. Det blev en ögonöppnare som gjorde mig uppmärksam på förhållandet mellan dilemma och lösning i mina predikningar. Det är en frågeställning som jag fortfarande brottas med. Den erfarenheten gav mig även en frågeställning för mitt andra predikoprojekt. Där ville jag arbeta vidare med det här problemet och hitta en balans mellan dilemma och lösning i min predikan. Vad jag behövde var en teori som hjälpte mig att komma vidare. Jag hittade den i teologen Eugene Lowrys arbete. I boken ”The homiletical plot” utarbetar han en teori i fem steg, vars syfte är att balansera dilemma och lösning i predikan. Han använder själv jämförelsen med skav och lindring – lindringen ska stå i proportion till skavet, på samma sätt som lösningen ska stå i proportion till dilemmat i en predikan.⁵ Begreppsparet dilemma – lösning använde jag mig av då. Nu skulle jag valt ett annat språkbruk. Jag är inte säker på att en lösning är vad predikanten bör ge i sin predikan. Lowry själv använder termen

⁴ Exempel på abstrakta substantiv i en och samma predikan var: hopplöshet, tröstlöshet, slentrian, tacksamhet.

⁵ Lowry (2001:77)

resolution.⁶ På engelska kan det ordet översättas med *lösning*, men det har även betydelsen av beslut och ställningstagande i sig.

Mitt andra församlingsprojekt fick titeln: ”Ugh! Aha! Wheel!”, med underrubriken: ”Att konkretisera dilemma och lösning i predikan med hjälp av Eugene Lowrys modell”. Den lite märkliga titeln kommer sig av att Lowry använder sig av onomatopoetiska uttryck för att fånga känslan han vill att varje steg i hans predikomodell ska leda till. I början av predikan ska man känna ett *Oops!* vilket ska rubba jämvikten hos lyssnaren och påbörja en process. Poängen är att utmana invanda föreställningar för att ge plats för förändring. Steg 2 är *Ugh!* där man som lyssnare på allvar ska känna dilemman i predikan. Detta steg tar Lowry på stort allvar. Det är här som predikanten vänder och vrider på problemet så att det både blir begripligt och kännbart hos lyssnaren. Det gäller att diagnostisera och även föra in lyssnaren i återvändsgränder som gör att man inte förstår hur man ska ta sig ur dilemman. Därefter hamnar man i *Aha!* där man svagt kan skönja en lösning på dilemman. Just när det är som mörkast anar man strukturen av en lösning. Återigen betonar han att man ska känna att lösningen ändå är inom räckhåll, det handlar inte enbart om ett rationellt ställningstagande. I *Wheel!* steget blommar lösningen ut till fullo och den ambivalens och osäkerhet man tidigare känt försvinner till förmån för evangeliet. *Yeah!* Är det sista steget i processen, vilket handlar om vilken tillämpning predikan kan tänkas ha. Frågan som predikanten ställer och svarar på i och med det här steget är: När vi nu har upplevt detta – vilka konsekvenser får det för våra fortsatta liv?⁷

Mitt andra församlingsprojekt hjälpte mig en bra bit på vägen både med att bli mer konkret samt att balansera dilemma och lösning i mina predikningar. Efter projektet har jag dock inte predikat så strikt enligt Lowrys modell, men blivit mer uppmärksam på dramaturgin i mina predikningar. I det avseendet hade jag stor hjälp av att en regissör var del av referensgruppen. Han fick mig verkligen uppmärksam på när jag hade lyssnaren med mig eller inte. Exempelvis betonade han vikten av en stark inledning som fångade upp lyssnaren efter de ofta svårbegripliga och snåriga bibeltexterna. Vidare utmanade han mig till att bli mer konkret i berättelser och bildspråk istället för att vara trevande och abstrakt. Han gav mig självförtroendet att stanna i en bild och borra djupare i den istället för att flyktigt beröra många olika bilder i min predikan. Ett resultat av det var den sista predikan i projektet när jag stannade vid en bild i Elisabeth Olsson Wallins bildutställning ”Via Dolorosa” som porträtterade några killar som befann sig i en mobbingsituation i ett omklädningsrum. Jag valde att stå kvar i bilden och brottas med personerna i den och deras olika

⁶ Lowry (2001:105)

⁷ Lowry (2001:28 ff.)

valmöjligheter. Det blev en stark och fokuserad predikan som inte hade blivit till utan regissörens hjälp.

I båda församlingsprojekten har jag arbetat med att utveckla mitt språk och min framställning. Fokus har varit det vi under predikofortbildningen kallade predikans *Hur?* Under arbetet med de här två församlingsprojekten har jag även successivt blivit helt manusfri när jag predikar. Jag skriver alltid ett fullständigt manus med löpande text, men har det inte framför mig i predikosituationen. Det har skapat en större närvaro och energi i predikningarna. En erfarenhet jag gjort i samband med mitt manuskriptpredikande är att det jag tenderar att ”glömma bort” när jag predikar, inte heller var särskilt viktigt. Jag tror också att det gör att jag blir mer sårbar som predikant och därmed mer autentisk. Jag gömmer mig inte bakom eleganta formuleringar i mitt manus utan står mer som en i församlingen och talar om det som är relevant. Samtidigt kräver det manuskriptpredikandet mer förberedelse för att bli bra. Det går inte att skriva ett manus och tro att predikan därmed är klar. Efter det att manuset är färdigställt följer nödvändigt arbete med memorering och bearbetning av betoning och röstläge.

I den här thésen vill jag arbeta mer specifikt med vilken teologi som kommer fram och hörs i predikan. Jag kommer fortsätta att arbeta manusfritt, men *Hur*-frågan får hamna utanför fokus. Istället kommer predikans *Var?* och *Vad?* att vara huvudinriktning. Därmed har själva arbetet med framförandet fått stå tillbaka lite till förmån för reflektion kring predikans teologi. Den teoribildning som jag valt att arbeta med har sitt centrum i Charles L. Campbells arbete med *The Powers*.⁸ Han var gästföreläsare under den tredje sommaren när jag gick predikofortbildningen. Hans arbete med makterna har öppnat upp en fördjupad förståelse kring vad vi predikanter kan ta spjörn mot i predikan och hur vi kan arbeta med predikan i relation till makterna.

En händelse som fick mig att slutgiltigt bestämma mig för att använda Campbells teori i min thesis var att jag deltog i ett seminarium om Lotta Granténs bok om arvsynen: ”Utanför paradiset”. När vi läste den och diskuterade hur vi förhöll oss till synden i predikan var det flera som sa ungefär att: ”jag talar aldrig om sånt här i min predikan”. De gav samtidigt uttryck för att Grantén gett dem nya perspektiv för att kunna tala om synden och arvsynen. Dessa perspektiv bestod i insikten om att synd inte bara kan tolkas med strikt teologiska termer sprungna ur 1500 talets världsbild, utan måste förstås med en bredare tolkningshorisont som lyfter fram den samtida världsbilden. Ett exempel som diskuterades var att Grantén lyfter fram nutidens fixering vid människors yttre och inre

⁸ Jag kommer vidare att översätta ”*The Powers*” med ”makterna”. Begreppet är inte helt enkelt att transferera från engelska till svenska, mer om det i avsnittet som beskriver makterna närmare.

perfektion, där individen ständigt är ett förbättringsprojekt. Hon menar att detta är en front som arvsyndsläran måste tackla, där den kan vara en motvikt mot det individcentrerade och perfekta.⁹ Efter seminariet började jag fundera mer på hur vi kan tala om synd i predikan på ett sätt som är verkningsfullt och inte stänger lyssnaren ute eller lämnar honom eller henne oberörd.

För mig har Campbells tankar öppnat upp för ett nytt sätt att se på begreppet synd. En vanlig förklaring till begreppet är att det handlar om ”att missa målet” men det är att banalisera syndens kraft. Campbell ger en mer komplex bild som också visar hur synden konkret verkar.¹⁰ I Svenska kyrkan tror jag att fokus ofta varit på den individuella synden och vad som är fel och rätt handlingsmönster. Många har upplevt att talet om synd i kyrkans historia har varit destruktivt och nedtryckande för individen. Flera människor som jag mött i församlingsarbetet menar att man inte vill ”gå till kyrkan och höra hur dålig människa man är”. Begreppet ”arvsynd” kan användas för att lyfta synden från det individuella planet och peka mot en struktur som vi alla är fångna i – inte på grund av att vi individuellt gjort fel, utan snarare på grund av vår existentiella grundsituation. Därav begreppet ”arv”-vi är belastade på ett universellt sätt oavsett hur våra individuella livsvillkor ser ut.¹¹ Vad Campbell gör är att närmare analysera denna situation och med hjälp av att se på psykologiska, ekonomiska och kulturella situationer se hur makterna verkar på jorden. Man kan säga att han konkret arbetar med frågan som jag mötte i Granténs bok, nämligen hur makterna verkar i dagens samhälle. Dessutom är det intressant att hans första bok som jag kom i kontakt med heter ”The word before the powers”.

Det predikade ordet får därmed makt i sig och predikan blir en handling som befriar människor, inte bara en deskriptiv förklaring av makterna. Det anknyter till min egen ambition som predikant och hur jag inledde mitt första församlingsprojekt med en önskan om att röra mig från det rationellt undervisande till det poetiskt utmanande. Däri ligger en vision om att predikan inte bara förklarar världen, utan även ändrar den på ett grundläggande sätt.

Syfte och frågeställning

Jag vill arbeta utifrån en teologi som bygger på antagandet att makterna existerar och är verksamma. Vad jag vill göra i den här uppsatsen är att först teoretiskt beskriva och visualisera hur makterna verkar i världen enligt en teologisk modell som bygger på Campbells arbete. I steg två

⁹ Grantén (2013:196)

¹⁰ Både begreppet ”makterna” och begreppet ”Synden” är komplexa idébyggen. Liksom andra teologiska termer behöver de analyseras och är inte helt synonyma. I den här thésisen utgår jag dock från att de är såpass närbesläktade att de kan användas på liknande sätt.

¹¹ Grantén (2013:194)

sker en praktisk tillämpning där jag predikar utifrån antagandet att bibeltexterna är skrivna i relation till makterna och att evangeliet är makternas kontrapunkt. Jag kommer att utgå från en retorisk struktur som Campbell utvecklat och som jag modifierat, för att se om den modellen kan hjälpa mig att predika på ett sätt som gör att predikan blir en motståndshandling mot de destruktiva makterna. Jag utgår från att predikan i sig kan vara en aktiv, performativ handling mot makternas inflytande och vill i den här uppsatsen synliggöra hur det kan ske samt uppmärksamma de problemställningar som därvid kan uppkomma. Med andra ord handlar det inte om att beskriva makterna i predikan, utan målet är att predikan blir en motståndshandling i sig.

2. Teologisk diskussion – Om makterna

I det här kapitlet beskriver jag makterna utifrån en teologisk utgångspunkt med exempel från Campbell och andra teologer. Mitt mål är att beskriva och visualisera hur jag använder makterna i den här uppsatsen.

Om makterna och världsbilden

Att beskriva vad som menas med *makterna* är en stor uppgift och i sig ett uppsatsämne. Vad jag kan göra här är att försöka ringa in begreppet så som jag använder det i den här thésisen och försöka beskriva och visualisera vad jag menar – och inte menar – när jag använder mig av begreppet makterna.

Själva uttrycket stötte jag för första gången på hos teologen Charles L. Campbell i boken ”The word before the powers” som var litteratur under predikofortbildningen, där han dessutom var gästföreläsare. *Makterna* är en direktöversättning från engelskan där just begreppet *The powers* används. En central bibelvers för att hitta en ingång i förståelsen av makterna är Ef 6:12: ”Ty det är inte mot varelser av kött och blod vi har att kämpa utan mot härskarna, mot makterna, mot herrarna över denna mörkrets värld, mot ondskans andekrafter i himlarymderna”.

I denna vers tydliggörs att det finns krafter bakom ondskan i världen som den kristna församlingen bör kämpa mot. Bibelordet lyfter frågan om ondskan från individuella utövare (varelser av kött och blod) till ett större sammanhang. Vad brevets författare vill göra församlingen uppmärksam på är att dess medlemmar verkar i en värld där kampen mellan gott och ont pågår, och deras förhållningssätt påverkar den kampen.

Det är inte oproblematiskt att tala om makter som påverkar människor, och resonemangen tangerar

ibland ett övernaturligt synsätt. När jag läser bibelversen från Efesierbrevet dyker två frågor upp hos mig: Verkar makterna på ett övernaturligt vis, eller ska vi förstå det mer som en beteckning för onda krafter som verkar i det vardagliga livet? Hur ska vi förstå makterna i relation till den mänskliga fria viljan?

Ann Heberlein, som är doktor i etik och aktiv författare och samhällsdebattör, diskuterar båda dessa frågor i sin bok: ”En liten bok om ondska” och tar upp olika teologer som menar att Satan kan ta folk i besittning. Ett exempel är teologen Gordon Graham som utifrån massakern i Columbine då två elever sköt sina klasskamrater, menar att de gjort sig disponibla för Djävulens makt och varit förförda av densamme.¹² Enligt honom är således onskans makter verksamma på ett övernaturligt plan och kan ta människor i besittning. Heberlein menar dock att han tillhör en mer extrem gren av kristenheten. Hon menar att den breda strömmen i kristet tänkande är mer balanserad och lyfter fram Luthers sentens: ”Simul iustus et peccator” som ett sätt att visa på människans dubbelhet, där hon har potential att handla rättfärdigt, men som också hamnar fel och landar i beslut som hon egentligen inte vill fatta. Detta är en allmänmänsklig erfarenhet som inte är knuten till djävulen som en övernaturlig kraft enligt Heberlein.¹³

För en svensk läsare kan ordet *makterna* föra tanken till August Strindberg som använde sig av uttrycket främst under sin infernokris. Även hos Strindberg är det frågan om en mer övernaturlig förståelse av ordet. Han ser samband i det till synes slumpmässiga och använder ordet på ett sätt som indikerar att makterna styr livet på ett ödesbestämt och övernaturligt sätt. Talet om makter är ofta kopplat till upplevelser av en extraordinär verklighet och övernaturliga fenomen. Han stöder sig på resonemang av Swedenborg där den verklighet som omger oss ses som en chimär. Hans tal om makterna är inte enkelt att ringa in, men de befinner sig nära ett ockult sammanhang.¹⁴

Campbells tolkning av makterna är inte knutet till övernaturliga inslag. Han förnekar inte att makterna *kan* visa sig i världen på ett övernaturligt sätt, men inriktar sitt eget fokus på hur makterna visar sig konkret i världen genom olika samhällsfenomen.¹⁵ För att studera vad makterna är behöver vi alltså inte söka oss bortom vanliga empiriska erfarenheter, utan snarare studera vår omvärld så som den gestaltar sig. För att se makternas spel i världen krävs ingen fördjupad mystik erfarenhet. I den här uppsatsen kommer jag således helt inrikta mig på makterna så som de konkret visar sig.

¹² Heberlein (2010:174)

¹³ Heberlein (2010:193)

¹⁴ Stenborg, Elisabeth, artikeln ”Strindberg och makterna” publicerad i Signum 2005:8

¹⁵ Campbell (2002:15)

Därmed har jag svarat på den första frågan om övernaturlighet och kommer inte vidare att fokusera på någon övernaturlig förståelse av makterna. Resonemanget kring Strindberg och Heberlein finns med för att tydliggöra detta och även synliggöra vad jag inte menar när jag talar om makterna. Jag kommer nu att beskriva vilken världsbild som ligger till grund för förståelsen om makternas närvaro i världen.

Campbells stödjer sin tolkning av makterna på den amerikanska teologen Walter Wink (1935 - 2012). Han är känd för att ha skrivit en trilogi om makterna som gavs ut under 80-talet. Vidare arbetade han aktivt för försoning och fred, bland annat i Sydafrika. Boken ”The Powers that be” är baserad på trilogin och ger en bra introduktion till vad som menas med makterna. I det första kapitlet ges en beskrivning av 5 olika världsbilder som präglade historien. Frågan om världsbild är naturligtvis gigantisk och Winks beskrivning är en schematisk förenkling av ett mycket komplext ämne. I sammanhanget tjänar den dock syftet att fördjupa förståelsen för hur Campbell tänker att makterna verkar, nämligen att de är integrerade i den här världens vardagsfenomen.

Wink gör en historisk tillbakablick och menar att det i Bibeln finns det en idé om att det som skedde på jorden korresponderade med vad som skedde i himlen. Var det krig på jorden, korresponderade det med ett krig i himlen. Jerusalem på jorden representerade ett Jerusalem i himlen. Han kallar det synsättet för *The Ancient Worldview*.¹⁶ Hans andra exempel är en världsbild som han kallar *The Spiritualist Worldview*, där det jordiska livet ses som förfelat medan det andliga är rent och eftersträvansvärt. Gnosticismen var ett uttryck för den världsbilden. Wink beskriver den i huvudsak som ett historiskt fenomen, men menar även att den finns idag, representerad i trosföreställningar som menar att detta livet bara är en transportsträcka till ett kommande paradiset.¹⁷

Den tredje världsbilden i Winks framställning kallar han *The Materialistic Worldview*. Den blev framträdande under upplysningen, även om den har äldre rötter. Enligt den finns ingen andlig dimension av livet - allt som räknas är det som kan mätas, vägas och iakttas. I den mån människor hittar någon djupare mening med sina liv är det en produkt av egna ansträngningar, inget är givet från någon andlig källa.¹⁸

I respons till den materialistiska världsbilden skapades en teologisk världsbild, *The Theological worldview*, där vetenskap och teologi sågs som två parallella fält som utförde olika arbete.

¹⁶ Wink (1998:15 ff.)

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

Vetenskapen talade om hur världen var skapad, men teologin undersökte den bakomliggande orsaken.¹⁹ Risken med en sådan uppdelning, enligt Wink, är dock att teologin reduceras till ett område för sig som inte är integrerat med det övriga samhällslivet. Debatten kring teologins roll i samhället är aktuell även i vår tid och vår kontext. Med jämna mellanrum kritiserar kyrkans representanter uttalanden som betecknas som politiska, därmed menar kritikerna att den gått utanför sin gräns. I *Biskoparnas klimatbrev* argumenterar man mot en världsbild som gör en skarp uppdelning mellan kyrkans område och den övriga världen:

*Världsbilden föll isär: å ena sidan en profanerad natur som objekt för vetenskap och teknologi, å andra sidan en religiositet som reducerades till något subjektivt eller privat och som har kommit att uppfattas som mindre relevant för de överlevnadsfrågor som vi nu står inför.*²⁰

Den verklighetsbeskrivning som Wink slutligen stödjer sig på är det han benämner som *An integral Worldview*, där allting har en inre och en yttre aspekt. Gud finns integrerad i världen, men inte på ett panteistiskt vis där allt är Gud, däremot finns en andlig och en materialistisk sida av olika fenomen som gestaltar sig i världen. I och med att det andliga och det materialistiska är integrerat i vartannat är det inte helt enkelt att särskilja vad som är vad, samtidigt påverkar dessa aspekter hela tiden varandra. Återigen är det lätt att tanken går åt det övernaturliga hållet, men Wink använder sig av konkreta exempel. En ideologi är ett exempel han använder sig av. Den är osynlig men ändå konkret närvarande bland politiker, företagare, fackföreningar etc. Det finns ideologier och det finns människor som på olika sätt utövar desamma. På liknande sätt verkar även makterna i världen. Man kan inte på ett enkelt sätt särskilja makterna från utövarna.²¹

Winks beskrivning av olika världsbilder i historien är en schematisk och förenklad bild, men dess ändamål är inte att ge en heltäckande beskrivning av världsbildernas utveckling. Däremot ger den en tankemodell som gör att vi kan skapa en förståelsehorisont kring vad som menas med makterna. Oavsett om de olika världsbilderna har existerat i den renodlade form som Wink beskriver så kan jag känna igen dessa olika tankefigurer. Om vi ska förstå vad som menas med makterna behöver vi befinna oss inom den integrerade världsbilden. Makterna finns inte i en pseudovärld vid sidan av eller bortom den här världen utan i det vi ser som vardagligt mänskligt liv.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Biskopsmötet (2014:29)

²¹ Wink (1998:29)

Om makterna och det fria valet

En grundläggande aspekt av makterna är just att de har makt. Det kan ses som ett banalt påstående i sammanhanget, men faktum är att om vi tar makterna på allvar så utmanas också något essentiellt i vår västerländska världsbild som har med det fria valet att göra. Inom kristendomen är det dock inget kontroversiellt påstående. Ett av de mer kända exemplen från bibeln som utmanar tanken om den fria viljan finns i Rom 7:19: ”Det goda som jag vill, det gör jag inte, men det onda som jag inte vill, det gör jag”.

Om makterna finns och kan påverka oss, då kompliceras idén om den autonoma människan och det fria valet. Följande dikt kan ses som en illustration av det. Den synliggör att det som finns på ytan inte berättar hela sanningen, att det finns makter som kan föra oss mot oönskade mål. Titeln är ”The crowd at the ball game” av William Carlos Williams (1883-1963). Williams var modernist och verkade i samma riktning som exempelvis T.S. Elliot, men medan den förre kopplade sin diktning till klassiska verk, försökte Williams istället analysera scener från vardagslivet i USA. På så sätt försökte han skrapa på ytan och avslöja underliggande skikt som inte syns vid en ytlig betraktelse av dessa vardagsfenomen. Även om han inte själv använde sig av en teologisk begreppsapparat så avslöjar följande dikt ”The crowd at the ball game” något underliggande i den amerikanska medelklassidyllen vid 30-talets slut:

*The crowd at the ball game / is moved uniformly / by a spirit of uselessness /
which delights them - all the exciting detail / of the chase / and the escape, the error /
the flash of genius - all to no end save beauty the eternal— So in detail they, the crowd, are
beautiful / for this / to be warned against / saluted and defied - It is alive, venomous / it
smiles grimly / its words cut— / The flashy female with her / mother, gets it -
The Jew gets it straight- it / is deadly, terrifying- / It is the Inquisition, the /
Revolution It is beauty itself / that lives / day by day in them / idly -
This is / the power of their faces / It is summer, it is the solstice / the crowd is / cheering, the
crowd is laughing in detail / permanently, serious / without thought²²*

Dikten beskriver publiken på en baseballmatch i USA och är skriven i en tid när baseball blev en stor sport i landet och nya *ballparks* byggdes upp över kontinenten. Publiken är diktens huvudperson och beskrivs i början som ett behagligt tillbakalutat kollektiv som njuter av dramat

²² Williams, William Carlos (1986:233)

som sker inne på planen. Baseballmatchen signalerar kollektiv avkoppling och njutningen av ”uselessness”, dvs. man är betraktare av ett spel som inte syftar till något högre mål. Istället för att själv vara delar av de vinster och förluster som sker inne på planen behöver man bara vara betraktare och känslomässigt åka med i vad som händer. Men i mitten av dikten händer något. Knivskarpt målar Williams upp bilder av vad som kan hända med kollektivet, dikten pekar på den spanska inkquisitionen och judarnas förföljelser. I slutet av dikten är den sorglösa stämningen tillbaka igen.

En relevant tolkning av dikten är att den visar hur människor kan dras med i en oönskad rörelse, att det sorglöst fredliga kan förvandlas till dess motsats. Den påminner, lågmält men tydligt, om att ondskan kan dyka upp i den medelklassidyll som ofta projicerar ondskan som något som finns någon annanstans. I själva verket finns det ett drama under ytan även i de samhällsbyggen som på ytan är civiliserade, trevliga och välfungerande.

Campbell tar själv litteraturen till hjälp för att synliggöra hur makterna tar människor i besittning. Från John Steinbecks Vredens druvor lyfts scenen fram då arrendatorerna drivs från sitt land med hjälp av bankens representanter. Arrendatorerna kan inte ge samma profit till banken som om en traktor tar över jobbet. Männerna som ska driva bort de fattiga lantbrukarna menar att det är frågan om en process där de själva inte har något ansvar: ”Ja vi tycker det är tråkigt. Men det är inte vårt fel. Det är vidundrets. Banken är inte som en vanlig människa”.²³

Det är som om människorna i romanen är styrda av något utanför deras kontroll. Detta blir än tydligare i kapitlet där de börjar köra med traktorerna och förarna blir som besatta: ”Han på järnsitsen såg inte ut som en människa: Med sina handskar, skyddsglasögon och gummiskydd för näsa och mun mot dammet var han bara en robot, en del av vidundret”.²⁴

I vår tid där den tekniska utvecklingen gått en bit längre kan vi se att den roll en traktor får i Steinbecks roman. Samtidigt vet vi med tanke på det globala hotet mot miljön, allt för väl vad profittänkande i kombination med ny teknik kan föra med sig.

Utgångspunkten för den här thésisen är att predikan är en mötesplats mellan makterna och evangelium och där de förra kan bli avslöjade och därmed förlora sin makt. Men för att få möjlighet att ta reda på hur man kan utforma en predikan som utmanar makterna gäller det först att se hur

²³ Campbell (2002:9), den svenska översättningen: Steinbeck (2010:62)

²⁴ Steinbeck (2010:65)

makterna påverkar oss.

William Stringfellow (1928 - 1985) var till yrket jurist och arbetade som advokat i Harlem, New York bland fattiga Afroamerikaner. Han var även lekmannateolog och har gett ut flera böcker som handlar om makterna. ”An ethic for Christians and other aliens in a strange land” utkom 1973 och är starkt påverkad av Watergateskandalen och Vietnamkriget. En aspekt av makternas verk som han lyfter fram är avhumanisering som sker genom att förbanna en grupp människor.²⁵ Stringfellow tar upp hur man i den amerikanska historien har klassat indianer som vildar och svarta som lägre stående.²⁶ Det är inte svårt att se andra exempel från vår tid. Vad händer när man kallar någon för terrorist i vår tid? I vissa fall har det epitetet i sig legitimerat tortyr som ansetts nödvändig.²⁷ I linje med Stringfellows resonemang är det på det sättet som makterna arbetar för att vinna inflytande.

Utifrån det inledande citatet från Efesierbrevet ställde jag frågan om hur vi ska förstå makterna i relation till den mänskliga fria viljan. Den här thesisens omfång är inte stort nog för att ge ett mer djupgående svar på frågan om makterna och den fria viljan. Min utgångspunkt i uppsatsen är dock att makterna på olika sätt kan påverka människor på ett sätt som komplicerar det fria valet. Liksom Steinbeck och Williams litterära exempel visar hur individer och grupper av människor förs åt håll som inte låg i linje med deras ursprungliga intention, så tror jag att makterna fortfarande gör detta med människor. Min utgångspunkt för den här uppsatsen är att predikan kan bli en motståndshandling mot deras inflytande över människor genom att vara en tröskel mot något annat. Denna tröskel kallas i Campbells teologi för det liminella rummet.

Om makterna och det liminella rummet

Från exemplen i Steinbecks roman ser vi hur effektivitet och viljan att vinna tid är ett sätt som makterna använder sig av. Det finns ett framtvingat, upplevt *måste* när vi möter makterna, och det kräver handlingar av oss som gör att vi inte hinner stanna upp och tänka efter. Makterna får sin livsluft av människors rädsla, således också en rädsla för att stanna upp och tänka efter. Att människor bara rusar på gör också att man blir ett lätt offer för makternas spel. Owe Wikström har uppmärksammat detta fenomen i boken ”Långsamhetens Lov”. Boken kom ut strax efter att tornen i World Trade Center rämnade, vilket han själv nämnt som en bidragande orsak till den försäljningsframgång som sedan följde. Wikström använder förvisso inte termen *makterna*, men

²⁵ Det engelska begrepp som han använder är *curse*.

²⁶ Stringfellow (1973:103)

²⁷ Stringfellows exempel från USA på 60 talet känns än mer relevanta i ljuset av att president Obama erkänt att man utsatt misstänkta terrorister för tortyr. Se exempelvis: <http://www.dn.se/nyheter/varlden/obama-vi-torterade-en-del-personer/>

berör ändå olika samhällsmekanismer och psykologiska faktorer som hindrar oss från att stanna upp och mogna i våra liv. Han skriver att ett av de klassiska svaren på varför människor inte stannar upp är att de därvidlag inte kan komma undan de stora livsfrågorna.²⁸ Om vi tänker på Steinbecks exempel kan vi fundera kring vad som hade hänt om traktorförarna hade stannat upp och frågat sig vilka etiska implikationer deras handlingar hade haft. I vidare perspektiv kan vi fråga oss vad som skett om man stannat upp och tänkt efter vid andra typer av kriser i världen. Enligt Campbell kan predikan vara en sådan stoppfunktion där makternas spel momentant bryts av.

Campbell använder begreppet *liminellt rum* vars funktion är att bryta makternas inflytande och skapa rum för Andens verk. Rummet är ett mänskligt tillstånd vi kan hamna i. Han spårar termen tillbaka till den franska religionsantropologen Arnold van Gennep (1873-1957) som använder begreppet *limen* för att beskriva den religiösa rörelsen från en livsfas till en annan. Mellan olika faser finns ett element av osäkerhet och instabilitet.²⁹ Man kan säga att det liminella rummet är en slags transithall som är belägen mellan fasta punkter. När vi befinner oss i det här liminella rummet kan vi reagera på olika sätt. Vi kan bli rädda och söka säkerhet till varje pris, alternativt kan vi börja undersöka det liminella rummet och hitta nya vägar i det som kan omforma våra liv. Enligt Campbell är det inte bara så att vi kan hitta nya vägar i det liminella rummet. Gud är också aktiv och söker upp oss och omformar oss. När vi lämnar våra fasta former ger vi också plats för Andens omformande kraft. Därför är predikans mål att öppna upp och hålla fast det liminella rummet och därmed bereda plats för Andens verk.

Det är dock inte självskrivet att församlingen vill att ett sådant liminellt rum ska öppna sig. Att befinna sig där kan vara både frustrerande och slitsamt. Rummet – som snarare är ett slags tillstånd har likheter med psykologen Claes Janssens teori om *förvirringens rum* som en del av den fyrarumsmodell han byggt upp kring hur människor påverkas av förändringar. I Janssens modell finns fyra olika tillstånd som en människa eller en organisation kan befinna sig i: Inspiration, Nöjdhet, Censur och Förvirring. Att vara i censurens rum är destruktivt, och målet är att nå inspiration, eller i vissa fall nöjdhet. Poängen som jag vill ha fram är helt enkelt att man måste gå genom förvirringens rum för att gå från censur till inspiration – och att det är en slitsam process som man gärna undviker.³⁰

²⁸ Wikström (2001:86)

²⁹ Campbell (2012:40)

³⁰ Janssen (1996:234) I passagen refereras till hur lärare upplever att arbeta med modellen och hur de upplever att det är lätt att gömma sig i censurens rum, samtidigt som förvirring leder till något positivt i förlängningen. Förvirringen är nödvändig för sann utveckling.

I Campbells teori blir predikan ett sätt att föra församlingen från det säkra till det osäkra för att där bereda plats för Guds verk. Janssens teorier används i organisationer där organisationsförändringar skett (bland annat i Lunds stift när ny kyrkoherde tillträtt) för att synliggöra detta och stärka de anställda i vetskapen att det som kan verka förvirrande och oroligt, i själva verket är en väg som i bästa fall kan leda till en positiv förändring där förvirringen byts mot inspiration. Campbell arbetar i en annan kontext, nämligen den som predikan sker i. Hos Campbell är det predikan som kan leda till förvirring som i nästa steg kan transformeras till inspiration.

Genom predikan kan således det liminella rummet skapas och en förändring äga rum. Detta är i sig inget nytt och finns även i den svenska predikotraditionen. I flera sakristior runt om i landet hänger prästens predikospegel vars original finns i Riddarholmskyrkan i Stockholm. Där talas det om att prästen ska predika så att han ”öppnar ögonen på de okunniga, rycker hyendet undan säkerheten, rifver täckelset undan skrymteriet”.³¹ Även här är det frågan om att predika på ett sådant sätt att lyssnaren förändras och på något sätt börjar ifrågasätta invanda föreställningar. Att vi på något sätt vill förändra lyssnaren kan tyckas självklart, samtidigt tror jag att vi ibland snarare predikar för att bekräfta istället för att försöka skapa en förändring hos lyssnaren.

Effekten av det liminella rummet kan man även hitta i konst i olika former. I en skönlitterär bok som heter *September* av Kristoffer Leandoer berättas om en kvinnas liv. Hon är döende i cancer och ser tillbaka på sitt liv och sin barndom. Tidigt i hennes liv blir litteraturen det som ger henne livsmod när världen omkring henne inte gör det. Så här beskrivs den skönlitterära bokens funktion:

*Mellan ja och nej, mellan far och mor, mellan tänt och släkt, mellan kanske och aldrig finns inte mycket plats./---/Boken är ett sätt att göra hennes plats lite större. Mellan ja och nej är det trångt, men så länge det åtminstone ryms en bok så kan hon göra utrymmet nästan hur stort som helst.*³²

En predikan som öppnar upp det liminella rummet har samma funktion som boken i citatet. Om makterna gör livet trångt och stänger handlingsutrymmet så skapar det liminella rummet förutsättningar för motsatsen.

Om makterna och järnretorik

Att vi vill att människor ska förändras av predikan är knappast en nyhet, även om den aspekten stundtals förbises. Ibland talar vi mer om att människor ska bekräftas av predikan än att förändras av densamma. En predikan som förändrar kan kännas påträngande och burdus.

³¹ Texten lär ursprungligen vara skriven av kyrkoherde Abraham Zach Pettersson d. 1763.

³² Leandoer (2013:32)

I sammanhanget är det viktigt att poängtera att Campbell vänder sig mot en predikan som tränger sig på lyssnaren och förändrar genom att försöka trumma in en sanning som kontrasterar mot lyssnarens sanning för att denne skall välja predikantens tankar och idéer. Det är det här som han kallar ”Iron rhetoric”. Den stänger igen det liminella rummet istället för att öppna upp detsamma. Jag översätter begreppet med *Järnretorik*, vilket är en metafor som använder bildspråket som ett sätt att understryka det hårda och obevekliga.

I järnretoriken kan det inte härbärgas en spänning i idégodset. Man kan säga att järnretorik är en negation till det liminella rummet: Den är entydig och försöker eliminera varje form av motsättning för att en idé ska bli tydlig och allenaordande.³³ Vidare vill de som använder järnretoriken ofta vidmakthålla den ordning som finns istället för att bryta in och inbjuda till nya perspektiv. Ett stabilt Status Quo är ofta vad man vill upprätthålla, allt som bryter in och ifrågasätter ses som farligt.³⁴ Järnretorikens användare kämpar även mot det som är gränsöverskridande. Campbell exemplifierar med apartheidsystemet i Sydafrika som i sin struktur byggde på att hålla människor åtskilda, var och en på sin plats. Man arbetar med att måla upp enkla cliché-bilder av ”oss” och ”dem”, vilket blir masker som försvårar ett äkta möte.³⁵ Hela det här retoriska paketet skapar en ideologi som försöker eliminera varje form av tvetydighet så att det liminella rummet förblir stängt. Det ger kontroll, eftersom Andens verk i det liminella rummet inte går att styra eller kontrollera.

När jag skriver om järnteologi känns det omöjligt att inte dra paralleller till den svenska politiska kontexten och situationen med Sverigedemokraterna. Det är en utvikning som kan ses som en illustration till vad järnretoriken är och hur den fungerar. Man kan säga att SD och den ideologi de förespråkar - oavsett vad vi kallar denna - är ett typexempel på järnretorik.

Termen järnretorik är onekligen välfunnen i sammanhanget. Begreppet står för en retorik som är hård och obeveklig, men i fallet med SD har denna retorik vid ett tillfälle även gått över gränsen och tagit sig uttryck i att representanter för partiet beväpnade sig med järnrör i en konfrontation med komikern Soran Ismail.³⁶

Incidenten är avslöjande och illustrativ för konfrontationen mellan en komiker, vars yrke består i att skapa humor av tvetydighet och ambivalens, och den hårda järnretoriken som till och med blir

³³ Campbell (2012:191)

³⁴ Campbell (2012:201)

³⁵ Campbell (2012:208)

³⁶ I följande artikel, publicerad 2012-11-14 av David Baas finns en grundlig genomgång av händelseförloppet: www.expressen.se/nyheter/sd-toppens-attack-skit-i-den-lilla-horan/ (Läst 2015-02-19)

handgriplig. Om man studerar SD:s retorik ser man att den fungerar som en järnretorik. Den bygger på att det svenska är något enhetligt som man kan definiera och förhålla sig till på ett relativt okomplicerat sätt. Oppositionen mot SD har försökt visa att frågan om svenskhet inte är så enkel. Ett exempel är en artikel av Anna Ekström i Sydsvenskan den 30/10 2011 med titeln ”Vem är svensk nog för SD?”. Där ifrågasätter hon partiets utkast till nytt partiprogram som hade innebörden att man kunde bli fråntagen sitt medborgarskap om man betett sig på ett ”osvenskt sätt”.³⁷ Medan partiet menar att frågan om svenskhet går att enkelt definiera så problematiserar Ekström partiets förenklingar av begreppet ”svensk”.

Med sitt partiprogram vill man bibehålla en ordning som finns eller fanns tidigare. Jimmie Åkesson och övriga företrädare för partiet talar gärna om folkhemmet som fanns och det enhetssamhälle som fanns tidigare i Sverige. Detta målas upp som ett förlorat paradiset. I sin retorik kämpar man hela tiden för att måla upp islam och mångkulturella uttryck som något farligt och hemskt där det mångskiftande i sig skapar spänningar och motsättningar. Så här skriver man på sin hemsida under ordet Mångkultur: *I praktiken leder det till splittring och segregation då kulturkrockar uppstår. Att eftersträva ett mångkulturellt samhälle leder till en splittringspolitik där olika grupper på ett ogynnsamt sätt ställs mot varandra.*³⁸ Det är intressant att man anser att flera olika kulturella yttringar med automatik är problematiskt och skapar motsättningar. Det mångbottnade och svårtydda är det som utmålas problematiskt, medan det förenklade och tydliga är det som är eftersträvansvärt.

Exemplet med SD tydliggör Campbells resonemang genom att det placerar hans idéer i vår lokala svenska kontext. Det tydliggör även relevansen i Campbells idéer, det är inget abstrakt teoribygge skilt från våra vardagliga erfarenheter, utan korresponderar med samtidens frågor och yttringar. Det liminella rummet ställs som öppnar upp för mångtydighet har dess motsats i järnretoriken som stänger tolkningsvägarna.

Om makterna och predikostrategier för att bryta deras inflytande

Vilka strategier kan man använda sig av för att bemöta makterna och öppna det liminella rummet? Campbell presenterar fyra olika retoriska begrepp som kan användas mot makterna för att öppna upp ett liminellt rum och låta det nya bryta in. Dessa termer är på engelska: *Bivocal, Disruptive, Transgressive och Ambiguous*.³⁹ Precis som med *The powers* är det inte helt enkelt att översätta

³⁷ www.sydsvenskan.se/opinion/aktuella-fragor/vem-ar-svensk-nog-for-sd/ (2015-02-19)

³⁸ www.sverigedemokraterna.se/var-politik/var-politik-a-till-o/ (2015-02-19)

³⁹ Campbell (2012:184)

dessa begrepp till svenska. Campbell gör dessutom en egen tolkning av orden som inte alltid stämmer med hur de brukar användas. Redan på engelska är detta smala uttryck som används främst inom retorik och konstvetenskap. Jag kommer att börja med att beskriva och klargöra hur jag tolkar Campbells begreppsapparat. Därefter kommer jag att modifiera begreppen och översätta dem till svenska för att få användbara verktyg som jag kan använda i min predikosituation.

Bivocal är ett begrepp som kan användas på flera olika sätt. Grundbetydelsen är vad vi på svenska kallar diftong, vilket betyder ett vokalljud med två olika betoningar på rad som exempelvis i ordet scout. Diftongen kan användas som en bild för hur det bivokala perspektivet kan användas i en predikan. Precis som ordet scout håller samman två olika vokalljud i ett ord, så håller en bivokal predikan samman två olika motsatser för att skapa och upprätthålla det liminella rummet.⁴⁰

Själv tänker jag på första lektionen jag hade när jag påbörjade min egen konfirmationstid. Vi fick se den välkända bilden av en gammal och ung kvinna i samma bild. I början såg man bara den ena bilden, men när man väl upptäckt den andra så växlade bilden hela tiden när man tittade på den. Det pedagogiska tilltalet i bilden var att utmana oss att se saker på ett nytt sätt.

Campbell talar om vikten av ”bifocal vision”⁴¹, vilket understryker det visionära draget. Medan *vocal* anspelar på ljudet och rösten så anspelar *focal* på sikten och visionen. Grundtanken är dock densamma: Idén bygger på att kunna vara i spänningen mellan två olika krafter och ha förmågan att inte bara se den ena av dessa, utan att stå mitt i en verklighet som inte låter sig tydas på något entydigt sätt. Istället för att fly från motsättningar och mångtydighet handlar det om att stå kvar och härbärgera spänningen. Det är så en vision skapas, ett seende som går utanför det entydiga och håller samman motsatserna. Den bivokala retoriken befinner sig mellan tidsåldrar, mellan det fragmentariska och det fullkomliga, mellan form och nyskapande och mellan varande och blivande.⁴²

Det är i den bivocala spänningen som det liminella rummet skapas och därmed bereds plats för Andens omformande kraft. Det är intressant att fundera kring om det finns en metod som underlättar detta seende. Campbell menar att den retorik han beskriver öppnar upp för Andens verk. För andra teologer verkar synen finnas att det snarare sker automatiskt i och med att man predikar, liksom att Anden är närvarande vid nattvarden i och med att prästen ber nattvardsbönen.

⁴⁰ Campbell (2012:184)

⁴¹ Campbell (2012:184)

⁴² Ibid.

Samtidigt finns det ju en reformatorisk tradition som handlar om att olika retoriska traditioner underlättar för att evangeliet ska komma fram. Ett exempel på det från vår svenska kontext är Henric Schartau (1757-1825) och hans tankar kring *nådens ordning*, där olika retoriska redskap används på olika sätt, beroende på var man antar att lyssnaren befinner sig i sin tro.

För Campbell är det flera olika spänningsfält där det bivocala perspektivet kan visa sig. Han exemplifierar dessa motsättningar utifrån exempel hämtade från Nya Testamentet: Välsignade fattiga, goda Samarier, älska era fiender, kraftfull svaghet. Det är paradoxalt tänkande som inte kan lämna lyssnaren outmanad och oberörd. Det är svårt att ha en neutral inställning till den här typen av uttryck, och vad som händer är att en process i lyssnaren påbörjas. De paradoxala begreppen luckrar upp människors föreställningar, och öppnar därmed upp för en ny förståelse och en ny världsbild där den nya skapelsen tar form.⁴³ Det bivokala har med andra ord funnits med redan från början i själva grunden för förkunnelsen och är inte något senare teologiskt påfund. För Campbell finns själva källan till hans retoriska modell i evangeliet självt.

Disruptive handlar om att något bryter in och avbryter de invanda föreställningarna om hur något är. Campbell exemplifierar med ironi, parodi och häcklande. Det centrala exemplet i vår kristna kontext menar han är korsfästelsen. Att tala om att korsfästelse som närbesläktad med ironi och parodi kan vara svårsmält för många kristna, men enligt Campbell finns det en slags dubbel ironi och parodi i den berättelsen. Plakatet ovanför Jesus huvud säger att han är judarnas konung. Törnekronan och den sönderslagna kroppen signalerar det motsatta – det är verkligen ingen kung som hänger där. Han blir häcklad både av soldater och andra för att han har gett sig själv makt som han inte var berättigad till enligt den sociala normen som rådde, både i den judiska kulturen och i romarriket. Det som är sprängstoffet i berättelsen är dock att vi som läsare av texten vet, eller kommer att få reda på när berättelsen om uppståndelsen berättas, att det är exakt så som Jesus säger. Det gör att de som häcklar och tror att de har makten egentligen är de löjliga och maktlösa. I påskdagens triumf får vi den sanna tolkningen av berättelsen, men redan på korset demaskerar Jesus på detta sätt makternas innersta väsen.⁴⁴

I förhållande till makterna kan man tänka att *disruptive* är något som avbryter makternas spel. Makterna vill få oss att tro att det som sker är legitimt och rättfärdigt. De vill inte att någonting bryter in och avslöjar att det finns en alternativ väg att gå, istället vill man att människor ska "köpa"

⁴³ Campbell (2012:186) I sammanhanget använder han begreppet New creation. Jag tolkar begreppet som att det handlar om Andens pågående och omskapande process, inte en helt ny skapelse i eskatologiskt hänseende.

⁴⁴ Campbell (2012:194)

makternas inflytande som ett normaltillstånd. Retorik som är Disruptive fungerar som en ögonöppnare, plötsligt ser man verkligheten på ett nytt sätt. Hos Campbell fungerar termen disruptive som ett paraplybegrepp för ironi, parodi, och det som på engelska kallas *lamprooning*.⁴⁵ Det är termer vars betydelse ligger väldigt nära varandra, men har det gemensamt att de bryter våra invanda föreställningar och öppnar upp för nya perspektiv.

Campbell exemplifierar med en demonstration som ägde rum i Sydststerna 2007 där Ku klux clan skulle genomföra en parad i staden. En grupp av andra deltagare hade klätt ut sig till clownerna, också vitklädda och låtsades delta i manifestationen. När deltagarna skrek: *White power!* missförstod clownerna detta rop avsiktligt och skrek exempelvis: *White flour!* Varvid de kastade mjöl omkring sig. Sedan låtsades de skrika *White flowers!* Och gav blommor till varandra. Ett tredje missförstånd blev ”Wife power! Där de lyfte upp sina fruar på axlarna och hyllade dem. Det hela slutade med att Ku klux clan tröttnade och begav sig iväg medan clownerna samlade mer folk runt sig och firade på ett karnivalslikt sätt i stadens centrum ledda av en svart polis.⁴⁶ Genom att på detta sätt förlöjliga demonstrationen synliggjorde man hur löjligt och poänglöst Ku klux klans beteende i själva verket var.

Disruptive retorik finns i flera verk i världslitteraturen. Kända exempel är Jonathan Swifts: ”A modest proposal” från 1729, där han framför förslaget att fattiga irländare ska sälja sina barn som de rika sedan kan äta upp. Ett annat är ”Kejsarens nya kläder” av H. C. Andersen. Campbell använder även bibliska exempel. I Jes 46:5-7 beskrivs på ett ironiskt sätt hur människan har skapat en avgud av guld och silver i sin iver att efterlikna den egentliga guden. När folket sedan ber avguden om hjälp kan den inte hjälpa dem på något sätt. I de få verserna avslöjas skenheligheten och hur makterna får den att verka som den äkta heligheten.⁴⁷

Transgressive är en term som finns både inom konst och litteratur. Det handlar om att gå över gränser för vad som ses som legitimt. På wikipedia finns olika exempel på denna konstform, exempelvis Andres Serranos ”Piss Christ” som var mycket omdebatterad när den kom då den bestod av bilder på ett krucifix som var nedsänkt i urin. Andra exempel tas från populärmusiken: Heavy Metal bandet WASP som på 80-talet åt rått kött på scenen, eller Sex Pistols som vid 70-talets slut

⁴⁵ På en översättningstjänst på internet översätts *lamprooning* med ”smädeskrift” eller ”satir”.
www.sv.bab.la/lexikon/engelsk-svensk/am-lamprooning (2015-02-19)

⁴⁶ Campbell (2012:198). Berättelsen finns återgiven i en bilderbok av David Lamotte, på följande youtubelänk kan man höra författaren läsa boken och visa bilder från den: <https://www.youtube.com/watch?v=05etFVZasyg>

⁴⁷ Campbell (2012:197).

var galjonsfigurer för punken, en rörelse som gick ut på att vara en antites mot samhället.⁴⁸ Själv tänker jag på kvinnorna i punkbandet The Slits som på sina skivomslag såg smutsiga och dåligt sminkade ut. På det sättet utmanade de den kvinnliga skönhetsnormen och väckte därmed en annan typ av provokation än deras manliga kollegor. Transgressive art verkar vara ett samlingsbegrepp för den konst som är gränsöverskridande och därmed utmanar den gängse normen för hur saker och ting ska vara. I Sverige hade vi exemplet med Ecce Homo – en utställning av Elisabeth Olsson som verkligen skapade debatt och vars syfte fick en dubbel effekt i och med visningen i Uppsala domkyrka.

Campbell använder dock termen på ett speciellt sätt, som inte är identisk med hur termen används inom konstvärlden och kultursfären. Han menar nämligen att den – i predikokontexten - skapar en yta för nya gemenskaper. Rubriken som beskriver denna retoriska form sammanfattar vad det handlar om: ”Crossing Boundaries and Facing Others”.⁴⁹ Det handlar således om att korsa en gräns i det speciella syftet att skapa förståelse mellan människor, och den gräns som i sammanhanget överskrids, är gränser som makterna sätter upp för att skilja människor åt. Det gör att begreppet här får en delvis ny innebörd. Om vi jämför två av de tidigare nämnda konstprojekten ”Piss Christ” och ”Ecce Homo” är min tolkning att den förra är Transgressive i gängse mening men inte i Campbells sätt att använda begreppet. Provokationen överskrider en gräns men för inte människor tillsammans. Däremot var Ecce Homo ett sätt att utmana gränser för att föra in homosexuella människor in i den kyrkliga gemenskapen. Det var även argumentet för att visa utställningen i Uppsala domkyrka – med tanke på hur kyrkan betett sig mot homosexuella kristna genom historien, så blev exempelvis bilden av transpersonerna vid nattvardsbordet ett sätt att riva ner gränser mellan kristna och visa att det finns rymlig plats kring nattvardsbordet. Provokationen hade en underliggande etik som handlade om att öka förståelsen mellan olika människor.

Campbell exemplifierar själv med karnevalen som bryter ner hierarkier och skapar ett nytt rum under de dagar de pågår. Han menar att den medeltida karnevalen var ett slags spel där medborgarna under en begränsad tid fick häckla överheten men även helt enkelt umgås över samhällets hårt normativa gränssättningar där olika klasser och stånd vanligtvis inte talade med varandra. Han beskriver dialogen i sig som ett sätt att vara transgressive. Dialogen är inte bara ett verktyg för att förmedla information till varandra, utan essentiell för själva livstolkningen, vi behöver dialogen för att över huvud taget kunna existera.⁵⁰

⁴⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Transgressive_art (2015-02-19)

⁴⁹ Campbell (2012:203)

⁵⁰ Campbell (2012:203 ff.)

Ambiguous rhetoric kan översättas med orden otydlig eller tvetydig. Enligt wikipedia finns det en skillnad mellan konceptet för vague respektive ambiguous. I det första fallet är det svårt att urskilja några direkta linjer att förhålla sig till. Enligt det senare finns det tydliga tolkningslinjer men det är inte tydligt vilken tolkning som är den rätta.⁵¹ Med tanke på det är tvetydig en bättre översättning varvid förståelsen ligger nära det vi tidigare benämnt som bivocal.

Campbell exemplifierar med en predikan av Eugene Lowry (vars teorier jag tidigare nämn i samband med mitt andra församlingsprojekt). I en predikan över texten där vingårdsarbetarna får samma lön i slutändan per han var och en att föreställa sig att man är förälder till tre barn som är 3, 6 och 9 år gamla. Sedan ställer han frågan om man i så fall älskar 9 åringen tre gånger så mycket som tre åringen eftersom han har varit tre gånger så länge i huset? Efter en stunds tystnad säger själv Lowry det rimliga svaret: ”Nej, det klart det inte är så, vi är ju en familj! Exakt. Jesus talar om ett familjeförbund, inte en affärsuppställning!”⁵²

Poängen är att öppna upp för en valmöjlighet hos lyssnaren istället för att på ett enkelt sätt säga vad som är rätt eller fel. Paradexemplet från Nya Testamentet är berättelsen om den förlorade sonen som predikanter fortfarande vänder och vrider på men som – hur den än förklaras inte låter sig tydas på något entydigt sätt. De tre karaktärerna, Fadern, Hemmasonen och Den förlorade sonen finns där med sin berättelse. Ingenting är självklart i hur någon av dem betar sig. Många predikanter har gett en entydig tolkning av historien där man försökt rationalisera bort det mångbottnade och ambivalenta i texten. Samtidigt har andra predikanter lekt med rubriken och texten och frågat sig: Vem är förlorad? Det är ett exempel på att skapa *Ambiguous rhetoric* – plötsligt är inte tolkningen så självklar som man först trodde.

3. Praktiska tillämpningar

I det här kapitlet beskriver jag hur jag tillämpar de retoriska begrepp som beskrivits i det tidigare kapitlet. Vidare beskriver jag min kontext samt hur jag arbetat med referensgruppen.

Hur jag tillämpar Campbells modell

Min handledare vid Lutheran School of Theology at Chicago, professor Dow Edgerton påpekade när vi arbetade med frågeställningen i thesisarbetets början, att dessa begrepp inte är gängse varken i den klassiska retoriken eller i den homiletiska traditionen. Därför menade han att det är viktigt att förklara begreppen i thésisen, både genom att referera till Campbells material och hitta egna

⁵¹ www.en.wikipedia.org/wiki/Ambiguity (2015-02-19)

⁵² Campbell (2012:211)

exempel för att visa vad jag menar med begreppen i det här sammanhanget. Det har jag försökt att göra ovan. Campbells fyra retoriska begrepp: Bivocal, Disruptive, Transgressive och Ambiguous rhetoric ger sammantaget en slags metod för att visualisera och utmana makterna. Dessa begrepp är inte enkla att tyda eller särskilja, min utgångspunkt i den här thésisen är att de kan vara redskap i kampen mot makterna.

För att ytterligare göra begreppen applicerbara i min svenska kontext och förtydliga deras innebörd har jag dock valt att översätta dem till svenska och sammanföra två av begreppen. När jag analyserat betydelsen av Ambiguous och Bivocal har jag svårt att se någon väsentlig betydelskillnad mellan de två orden. Snarare ger de uttryck för samma sak – det handlar om en tvetydighet i tolkningen. Det samlade svenska begreppet som jag kommer att använda för dessa båda ords betydelse kommer därmed att vara *Tvetydig*. Disruptive översätter jag med *Störande*. Det som kännetecknar ordet är just att det bryter in och bryter av något som tas för givet. Det stör det som på ytan är gängse ordning. Transgressive blir på svenska *Gränsöverskridande*. Återigen är det viktigt att betona att det för Campbell inte bara handlar om en provokation för sakens egen skull, utan syftet är att riva ner gränser för att möjliggöra nya mänskliga kontakter. Mina analysredskap kommer således att vara: *Tvetydig*, *Störande* och *Gränsöverskridande*.

Gällande formen för predikan så skiljer den sig inte direkt från hur jag brukar predika. Jag använder mig inte på ett aktivt sätt av någon speciell form för predikan förutom på ett innehållsmässigt plan. Min predikan är manusfri, men det är den även när jag håller mina övriga predikningar. Innehållet är genomtänkt och förberett med Campbells retoriska modell i åtanke, men formen har jag således inte ändrat. Det är ett medvetet val – jag har velat se om det går att använda teorin inom ramen för hur jag brukar predika. Anledningen till att jag understryker detta är att Campbell själv tar exempel från narrar, demonstrationer och happenings. Ett sätt att använda sig av hans modell skulle kunna vara att radikalt ändra formen på predikan och verkligen skapa det han själv kallar för ”foolish preaching”. Samtidigt exemplifierar han med predikanter som Lowry och Desmond Tutu. Dessa predikanter är inte så experimentella i sitt formspråk, samtidigt som innehållet i deras predikningar ändå öppnar upp det liminella rummet på det sätt som Campbell talar om.

Min kontext

När jag beskriver min kontext, gör jag det på två plan, först det lokala planet, sedan det nationella planet. Både erfarenheter lokalt och nationellt är viktiga i arbetet med den här thésisen.

Min lokala kontext är Värby församling, en församling i Svedala kommun, ca. 15 km utanför

Malmö. När jag åkte till Chicago hade jag arbetat i församlingen under tre veckor och predikningarna som den här thésisen bygger på hålls under mina första månader som kyrkoherde i församlingen. Min företrädare hade tjänsten i 30 år. Detta påverkar naturligtvis utfallet i det här arbetet på flera sätt, vilket jag diskuterar mer i den avslutande analysen.

Värby församling har ca. 5000 medlemmar och har fem kyrkobyggnader: Hyby nya kyrka, Hyby gamla kyrka, Bjärshög, Bara och Skabersjö. Runt varje kyrka finns små pittoreska byar, typiska för den skånska landsbygden. Själva namnet Värby kommer från det gamla sockennamnet som församlingen tagit i och med att dessa små församlingar gått samman och bildat en församling. I församlingen finns 2 större tätorter: Bara och Klågerup. Församlingen ligger naturskönt med golfbanor och rekreationsområden innanför församlingsgränserna.

Medlemmarna i församlingen består till stor del av lantbrukare (som numerärt blir färre och färre) samt familjer som arbetar i Malmö, Lund eller Köpenhamn, men vill ha en lugnare miljö för sina barn att växa upp i. Både Bara och Klågerup byggdes ut rejält på sent 60 tal då ett villasamhälle växte fram i de små byarna. För närvarande sker en generationsväxling där – Familjerna som flyttade ut där då har utflugna barn och flyttar till seniorboenden och lägenheter medan nya familjer med små barn flyttar in i villorna. I sammanhanget är *trygghet* ett viktigt värdeord för medlemmarna. Många upplever den urbana miljön i Malmö som otrygg i, därför vill man bo i församlingen där man upplever en lugnare miljö. Fram till nu har området varit relativt etniskt och kulturellt homogent – vit medelklass - men nu börjar även människor med rötter i andra kulturer gå på husvisningar och planera att flytta in i församlingen.

Anledningen till att denna reflektion är viktig i sammanhanget är att det hör samman med min större, nationella kontext, där SD under kort tid växt sig starka och i mindre orter utanför Skånska större städer har de sin största väljarbas. Främlingsfientlighet har sin grogrund i växande otrygghet. SD har blivit ett etablerat riksdagsparti – samtidigt har vi för första gången på länge öppet nazistiska demonstrationer i Sverige. Det allvarliga i det blev än tydligare för mig när jag berättade för mina kollegor i USA om fenomenet att kyrkklockor har ringt för att varna mot nazism. De kunde inte tro att det var sant. Även om just detta inte hänt i Värby församling så gäller denna mentalitetsförändring i hela Sverige och det är viktigt att ta fasta på och fundera på hur vi predikar i relation till detta hårdare klimat. Man kan säga att den här uppsatsen är en reaktion och reflektion på den här utvecklingen. Enligt Campbell är makterna verksamma genom att hota med osäkerhet. Han nämner det som en strategi hos makterna för att vinna inflytande. De får sin kraft genom att hota med osäkerhet och död vilket får människor att vända sig mot varandra för att rädda sin egen

tillvaro och sitt eget liv. Som ett exempel på detta nämner han åter igen exemplet från Vredens druvor. Traktorförarna vill egentligen inte köra traktorn men är rädda att själva förlora sin inkomst.⁵³ Överfört på resonemanget om främlingsfientligheten kan det vara befogat att fråga i vilken mån människor väljer den inställningen, eller om de dras in i den av rädsla för att förlora sin egen trygghet.

Hur jag arbetat med referensgruppen

I mina tidigare församlingsprojekt har jag valt referensgrupp med omsorg för att ha möjlighet att välja personer som jag visste kunde tillföra givande respons till mina predikningar. Det var möjligt på min förra arbetsplats i Vellinge Månstorps församling eftersom jag varit där länge och hade ett stort kontaktnät bland församlingens medlemmar. I Värby församling var jag tvungen att gå ut och söka församlingsbor innan jag ens hade börjat tjänsten med en uppmaning i församlingsbladet. Ett par stycken nappade på erbjudandet, resten fick jag fråga i samband med att jag träffade nya människor i jobbet. De personer jag frågade tackade ja och var glada att bli tillfrågade. Däremot var det faktum att jag var ny som kyrkoherde ett problem i sammanhanget. Min företrädare hade varit på sin post i 30 år och hade ett auktoritärt ledarskap. Att hon på detta sätt öppnat upp för samtal kring sin predikan hade varit otänkbart enligt flera församlingsbor jag talat med. Detta tror jag gjorde att medlemmarna i referensgruppen var lite hämmade – de var helt enkelt inte vana vid det samtalsklimat som jag eftersträvade. Tre gånger var heller inte tillräcklig tid för att ändra detta grundbeteende.

En tragisk händelse som skedde mellan predikan 1 och 2 var att en närstående till en av medlemmarna i gruppen plötsligt och oväntat gick bort. Det gjorde dels att personen inte kunde vara med mer, men hela händelsen påverkade naturligtvis gruppen på ett mer övergripande sätt. I den här thesisen diskuterar jag allvaret i mina predikningar och det klart att den här händelsen i viss mån även påverkar mig som predikant i den riktningen. Samtidigt tror jag att gruppen påverkades mer än jag eftersom de flesta kände familjen medan jag var helt ny i sammanhanget. Jag tror att händelsen även gjorde att samtalet mer inriktades mot existentiella frågor och blev allvarigare och djupare. Sammantaget bestod gruppen av fem personer, två män och tre kvinnor i åldersspannet mellan 40 – 80 år.

Jag har arbetat med en kvalitativ metod i samtalen där jag använt frågorna: *Vad hörde du?* och *Vad hände i dig?* Vidare har jag frågat: *Kände du igen problematiken i predikan?* Och: *Hörde du något*

⁵³ Campbell (2002:33)

hopp? Jag har tillåtit samtalet att vara öppet och få göra vissa utvecklingar från ämnet för jag tror att detta också varit ett lärande i vilka associationer som väcks och åt vilket håll samtalet går.

4. Den praktiska tillämpningen: Det jag gjorde

I det här kapitlet beskriver jag hur mitt projekt fortlöpte och utvärderar mina tre predikningar som jag höll från Tacksägelsedagen till Annandag jul 2014.

Predikan 1 Förberedelse

Tacksägelsedagen har lovsång som tema. Jag började med att ställa frågan till mig själv om var makterna fanns i texterna för söndagen. I Salomos vishet 7:15-22 sker en vacker lovsång till Gud som utmålas som allts ursprung. Även vilddjurens lynnen beskrivs komma från Gud, vilket skulle kunna vara en referens till makterna. Det kändes dock som att evangeliet var den plats där makterna visade sig tydligast genom sin vilja att tysta ner den lovsång som lärjungarna sjunger på väg ner för Olivberget. Att censurera och trycka ner livsmod och livsglädje är kännetecknande för makterna eftersom lovsången visar en annan sida av livet än den som makterna representerar.

Jesu svar till fariséerna är i sig präglad av de retoriska strategierna som jag jobbar med i det här projektet. Stenarna som ropar är en obegriplig bild om man ser på den med strikt logiska ögon. Det är dock just det som gör den störande, den bryter av och skapar i sig ett liminellt rum. Eftersom bilden inte går att tyda på något enkelt och entydigt sätt stannar den kvar och utmanar ett enkelt svart vitt tänkande som skulle gå ut på att det antingen är rätt av lärjungarna att sjunga eller att det är fel. Hade Jesus bara gått i försvarsställning hade det inte skapats något liminellt rum som öppnar upp för nya tolkningar.

Jag jobbade mycket med den här bilden i mina förberedelser av predikan och vände och vred på de ropande stenarna genom att göra skrivövningar och leka med bildspråket i fantasin. Jag funderade på hur jag skulle kunna använda bilden av de ropande stenarna i predikan. När jag började arbeta med mitt predikomanus märkte jag att jag började förklara bilden som Jesus gav, vilket gjorde att den tappade kraft. Styrkan i den retoriska bild som Jesus använder är just att den öppnar upp det liminella rummet, när jag sedan började prata om den utifrån ett rationellt perspektiv märkte jag att rummet stängdes.

När jag var ute och sprang en runda i bokskogen kom berättelsen om rätttegången mot Gud till mig, jag tror att det var under ett föredrag av Jesper Svartvik som jag hörde den första gången. När jag

kom hem började jag skriva ner den som jag minns den, sedan fick den bli huvudberättelsen i min predikan. Jag ville använda berättelsen som ett sätt att visa hur lovsången kan vara starkare än vårt djupaste tvivel och springa fram i de mest djävliga situationer.

I berättelsen finns ett tydligt *tvetydigt* perspektiv. Den är i sig ett vittnesbörd om hur människor lyckas hålla ihop besvikelsen på Gud och lovsången till Gud. På ett rationellt plan går inte dessa båda delar att förena, men genom att berätta om handlingen, att de faktiskt lovsjunger, blir det oförenliga förenligt. Den oväntade vändningen på slutet är *störande*, när Gud ses som skyldig är desperationen fullständig och allt hopp verkar ute. Det är initiativet till aftonbön som bryter in och öppnar upp för en ny verklighet. Det *störande* ligger i att det inte följer någon logik, det logiska hade på ett sätt varit att inte be. Det *gränsöverskridande* finns i själva rättegången, som i sig bryter hierarkin Gud - människa, som säger att människan ska följa Guds vilja och stå till svars inför Gud. Med rättegången utmanar judarna i berättelsen den idén genom att själva vända på ordningen och ställa Gud till svars för sina handlingar. Att sedan Gud visar sig vara skyldig utmanar tanken om Guds ofelbarhet och allmakt. I den processen kommer människorna i pjäsen samman genom att dela den gemensamma erfarenheten av att Gud handlat orätt. Slutet på berättelsen löser inte problemet utan upprätthåller den *tvetydighet* som byggts upp. Domslutets resultat och lovsången finns sida vid sida i en värld där ondskan dessvärre består.

Berättelsen blev stommen i predikan och inledningen och avslutningens funktion blev att knyta berättelsen till nuet. Genom att förkunna några olika moment om vad lovsång kan vara i inledningen ville jag bredda förståelsen av begreppet lovsång till att bli en mer allmän känsla av något gott. Sedan kommer berättelsen om rättegången mot Gud. Slutet av predikan blir en återknytning till vår tid, till ”rättegångarna” inom oss som gör att vi inte vågar eller orkar lovsjunga. Det faktum att framtiden är osäker och att ondskan finns behöver inte hindra vår lovsång. Följande SPS tillkom: *Eftersom makterna ständigt vill trycka tillbaka lovsången vill jag öppna upp församlingen för lovsång och glädje trots allt elände i världen genom att använda mig av en berättelse där lovsången ljuder trots fruktansvärda omständigheter.*

Predikomanus 1: Tacksägelsedagen 2014, Hyby Nya kyrka

Gud visar sig genom en lovsång som kommer likt en kraft av sig själv, inifrån oss.

Den kan röra sig genom kroppen för att sluta med ett mäktigt ljud som stiger upp mot taket i en stor kyrka.

Men lovsång kan också ske i det tysta när vi lägger oss ner på kvällen tackar för att vi fått leva

ännu en dag, tackar för våra relationer, för att vi andas och känner hur vår kropp får vila mot nymanglade lakan.

Lovsång kan handla om att jag stannar upp en dag mitt i vimlet på stan och inser det självklara - jag är en del av den här mänskligheten, här och nu har jag fått gåvan att leva och att älska.

Eller när jag håller ett äpple i handen och får ta en tugga, trots att jag inte själv har skapat det får jag del av dess härlighet, och någonstans bakom sötman och färgen anar jag skaparen.

Men lovsången är inte beroende av att vi lever lyckliga harmoniska liv. Däremot kan ingen kraft på vår jord i längden tysta lovsången som bor i oss, och om de lyckas, säger Jesus, så kommer stenarna att ropa.

Elie Wiesel skrev en pjäs som hette: God on trial. Den grundar sig på upplevelser från Auschwitz, där några rabbiner samlas i en barack. De stod inte längre ut med vad de såg omkring sig. Människor led, människor förföljdes, människor utrotades. Det folk som Gud hade lovat att skydda höll på att utrotas. I de taggtrådsinhängnade barackerna fanns inte den nåd och frid som Gud hade utlovat till de troende, bara motsatsen. Deras slutsats var logisk. Antingen hade de gjort sig skyldiga till en sådan synd att deras lidande var berättigat. Eller också hade de inte det och då var Gud den skyldige.

De iscensätter en rättegång mot Gud. Vittnen kallas in. De får berätta om sina upplevelser, fasansfulla vittnesbörd från en grym verklighet. Men även Gud får en advokat. Man prövar argumentationen att det här kanske bara är en prövning för folket som finns för att testa deras tro och deras uthållighet. Om de härdar ut och inte sätter sin Gud på prov så ska meningen visa sig längre fram. Men det kommer även motargument. Grymheten är opropotionerligt stor, det kan inte vara Guds mening att barn lider, att människor förgås av grymhet.

Så kommer domslutet: Gud är skyldig. Rätten är enhällig. Men där är inte pjäsen slut. När rättegången avslutas tittar en av männen upp mot himlen och säger: Det är dags för aftonbönen. Sedan går de ut från rummet och ber sin kvällsbön, den judiska bönen Maariv som innehåller Psaltarens lovsång till Gud.

Det är som att lovsången inte ens kan hållas tillbaka av ondskans och dödens makter. Pjäsen bygger på verkliga upplevelser och när jag för några år sedan besökte Auschwitz kom den där berättelsen till mig och jag tänkte att här, på denna platsen, har fruktansvärda brott begåtts. Det har varit en plats för lidande. Men här har också böner reciterats, lovsång har stigit upp längs fasadernas tegel, stigit upp till himmelen som en motkraft som inte ens nazisternas mördarmaskin lyckas stoppa.

Lovsången är en kraft. Det härliga är att domslutet och resultatet inte hör ihop. Domslutet säger: Gud är inte värd någon lovsång, eftersom Gud är skyldig. Men praktiken blir: Gud får vår lovsång ändå.

Vi lever i en värld av rättegångar. Rättegångar pågår överallt. Rättegången sker också inom oss själva där vi hela tiden mäter och väger oss själva för att göra bedömningar om våra liv. Gör jag rätt eller fel? Är mitt liv på rätt väg, eller borde jag egentligen hålla på med något annat? I vissa perioder av livet är de där processerna igång hela tiden, ibland är vi i harmoni med oss själva och processen är stilla och avklarad. Ibland lever vi människor under fruktansvärda förhållanden när sjukdom, våld och död hotar oss. Ibland är det relativt lugnt.

Lovsången får springa fram ur oss ändå. Där vi står, i det ofullbordade, mitt i en trasig värld, med våld död och hot. Även när vi inte vet vad som ska hända med oss och våra liv är lika osäkra som världens liv. Då kan en sång skapas i vårt inre och precis som hos lärjungarna på väg ner från Olivberget handlar den om att relationen med de goda krafterna i kosmos består - och vi ger oss inte! Vad som har skett är ett då, fyllt av glädje, men även med osäkerhet och orättvisa. Vår framtid fyller oss med oro – hur ska det gå? Vi vet inte. Men här och nu får vi resa oss upp och bekänna, en Trosbekännelse kan också vara en lovsång, att med läpparna säga: -Så här är det. Just här just nu. Vi reser oss upp!

Predikan 1 Genomförande och grupprespons

Predikan hölls planerligt på Tacksägelsedagen den 12 oktober. Jag hade två gudstjänster den dagen klockan 16 i Bjärshögs kyrka och klockan 18 i Hyby nya kyrka. I båda kyrkorna var koret smyckat med olika grödor som sedan bjöds ut till försäljning. Inspelning och samtal med referensgrupp skedde vid det senare predikotillfället.

Det hade varit en tuff vecka innan med mycket som tog fokus från predikoförberedelser, men från mina tidigare församlingsprojekt har jag lärt mig att det snarare är regel än undantag. Några föll ifrån referensgruppen på grund av oväntade händelser och dubbelplanering, men fyra stycken var på plats samt vaktmästaren som ställde upp som extraperson.

Predikan blev en aning stillastående på grund av att jag inte kunde röra mig för mycket eftersom kameran stod på ett stativ, och jag var rädd att något skulle gå fel med filmningen. Vidare så tror jag att predikan blev mer stillsam än vad jag tänkt på grund av att predikan hölls på kvällstid, det var en dunkel miljö i kyrkan och musiken gestaltade snarare ett stilla hopp än en jublande lovsång.

Att jag är ny i församlingen påverkade både mitt framförande och referensgruppens respons. Framförandet kändes lite försiktigt och jag märkte att referensgruppen var försiktiga i sin respons. När jag genomförde mina församlingsprojekt i Vellinge var jag välkänd och referenterna vågade därmed ge tydligare konstruktiv kritik. Möjligtvis kan det även påverka att jag nu är kyrkoherde vilket gör att folk närmar sig mig mer försiktigt.

När jag själv ser och hör resultatet så noterar jag att jag följde manus mer än vad jag trodde. Jag ändrade dock slutet efter att ha hållit predikan i Bjärshög tidigare på dagen där jag inte tyckte att greppet att lyfta in trosbekännelsen som lovsång riktigt höll - det blev en boll för mycket att hålla i luften. En annan ändring gentemot manus är att jag lyfte in grönsakerna i koret som ett exempel på orsak till lovsång, färgerna, näringen och tanken att de är en del av Guds skapelse.

Av referensgruppens respons noterar jag att flera kommenterade början på predikan, det var den som de tog upp när jag frågade vad som hördes och vad som hände i deltagarna. En av dem uttryckte det på följande vis: *Det var härligt att du lyfte in vardagen, exempel som man känner igen. Jag är inte så kyrklig, men jag lovsjunger på mitt sätt.* En annan sade: *Jag tyckte om att du sade något om grönsakerna och det som låg framme i kyrkan, att det fanns med i vad du sa.* Det fanns en samstämmighet kring att det var bra att lyfta in de vardagliga exemplen samt grödorna i predikan, utifrån deras respons blev centrum snarare det än berättelsen om rättegången mot Gud.

Gällande min huvudberättelse tyckte flera att den var spännande och tänkvärd, men vad som kom något i skymundan var själva twisten, att de lovsjöng trots rättegångens utslag. Snarare kommenterades nazismen mer allmänt som respons på om de kände igen problematiken i predikan:

*Tänk att de kunde göra så mot människor. De hade ju inte gjort något för att förtjäna det. På så sätt kom förvisso makterna fram och exponerades – jag hade ju initialt definierat dem som de makter som vill tysta ner och kväva lovsången. En av deltagarna kommenterade lärjungarnas vandring nerför berget när jag frågade om de hörde något hopp i predikan: *Jag tycker det är härligt att tänka på hur alla började sjunga plötsligt, som ett demonstrationståg nästan!* Ingen av de andra gjorde någon direkt koppling till evangelietexten*

Gällande mitt framförande tycker jag att jag hade ett fokus och en tydlighet i det jag sa. Jag fick en kommentar gällande kroppsspråket i min predikan: Jag gillar ditt kroppsspråk, det är ledigt och inbjudande. Det gjorde mig glad, men samtidigt saknar jag lite av glöden i min egen predikan, något som gör den mer brännande. Kanske var historien om rättegången mot Gud mer elegant än en berättelse som känslomässigt engagerade mig och församlingen.

Predikan 1 Handledarrespons

Carina gav konstruktiv respons på predikan som väckte nya frågeställningar inför framtiden. Ett spår i hennes respons rörde vilken gudsbild som fanns i min predikan. Jag beskrev ett perspektiv som utgick från vår respons på livets utmaningar, vår lovsång eller brist på densamma. Givet situationerna i vår vardag eller Auschwitz - är lovsång möjlig?

Vad jag inte gjorde på samma tydliga sätt var att beskriva, förklara eller problematisera hur Gud förhåller sig till oss. Hon gör antagandet att många i Svenska kyrkan har en bild av Gud som skapare och Gud som på något sätt möter oss när livet är slut, alternativt när Kristus kommer åter. Problemet är hur Gud verkar i människors dagliga kamp.

Reflektionen känns viktig och ett svar på frågan finns i mina inledande rader i uppsatsen om världsbild som jag hämtat från Wink, där jag stödjer mig på den integrerade världsbilden, där Gud finns i världen, men där det inte helt enkelt låter sig sägas vad som är uttryck för Gud och vad som inte är det. Jag är inte konkret i frågan om hur Gud är med judarna i min predikan. Något gör att de lovsjunger Gud trots allt. Är det Guds Ande? Är det deras tro? Är det traditionen som gör att de trots allt inte ger upp? Jag låter det vara osagt i predikan, men känner i efterhand att jag kunde borrarat mer där. Risken är annars, vilket responsen till dels visar, att makterna blir tydliga medan Gud blir otydlig.

Ambivalensen är förvisso en hörnsten i det här thesisarbetet. Man kan säga att min thesis är ett sätt

att jobba aktivt med ambivalensen som förutsättning för förkunnelsen, till skillnad mot det som Campbell kallar järnretorik. Samtidigt har varje homiletisk teori också fallgropar och Carina uppmärksammar mig på att ambivalensen också kan bli en dualism som lämnar oss ensamma. Det är en frågeställning jag bär med mig in i kommande predikningar och som är intressant att fundera vidare kring.

När jag tänker vidare kring ambivalensen i min predikan handlar det också om kroppsspråket. Både Carina och referensgruppen konstaterar att jag är ledig i mitt kroppsspråk, samtidigt skriver Carina att hon inledningsvis blir lite störd av att jag ser allvarlig ut samtidigt som jag talar om lovsång, men att sedan pusselbitarna faller på plats när jag just konstaterar att lovsång inte behöver hänga ihop med sprudlande glädje. Jag tänkte inte specifikt på hur mitt kroppsspråk skulle vara innan predikan, i efterhand kan jag dock se att det fanns en viss dissonans i budskapet och min framtoning. Det kan vara en fördel som öppnar upp det liminella rummet, en icke ambivalent sprudlande lovsångspredikan kan stänga ute en lyssnare som inte själv befinner sig i det känsloläget. Samtidigt finns en risk att otydligheten lämnar lyssnaren i sticket.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att berättelsen om rättegången mot Gud bara delvis lyckades göra sitt jobb. Inledningen av predikan med de vardagliga exemplen låg närmare folks vardag och kanske skulle det varit mer givande att stå kvar där och tydligt ställa frågan: *Vad hindrar vår lovsång?* Samtidigt tror jag att berättelsen synliggjorde välkända mörka krafter - även om koncentrationslägret befinner sig långt från människors vardag i Värby församling. Kanske hade berättelsen blivit starkare om jag hade utgått mer från när jag själv besökte koncentrationslägret vilket hade skapat ett tydligare jag i berättelsen. Den fungerade dock på ett *störande* sätt i och med att berättelsen om koncentrationslägret på Tacksägelsedagen var oväntad. Dess *tvetydighet* verkar däremot ha kommit lite i skymundan. Min idé att berättelsen om rättegången skulle vara gränsöverskridande föll också utanför det lyssnarna tog emot. Det *gränsöverskridande* draget hos lyssnargruppen bestod snarare i att jag över huvud taget bjöd in till dialog om predikan.

Predikan 2 Förberedelse

Jag ville inkludera den här predikan i min thesis, samtidigt var den en uppgift i elective kursen jag tog i Chicago: "Preaching the reign of God" för professor John Dally. I instruktionerna för

uppgiften i den kursen skulle predikan förberedas enligt ett mönster som finns i Dallys bok: ”Choosing the kingdom”. Dally har i den boken byggt upp en modell för hur man kan predika Guds rike. I hans bok driver han tesen att Guds rike i Nya Testamentet var något radikalt annorlunda än det samhälle som Jesus verkade i. Han menar att predikanter allt för ofta förbiser Guds rikes aktualitet och radikalitet. Predikantens uppgift blir enligt Dally att lägga fram predikan som ett erbjudande om att fritt ta emot Guds rike utifrån hur predikanten utlagt det, förstått som ett radikalt annorlunda alternativ än den ordning som råder i vår värld. Med andra ord betonar Dally starkt det annorlunda i Jesu förkunnelse. I slutet av boken bygger han upp en modell i tre steg som ska inkludera stegen Proclamation, Implication och Invitation.⁵⁴ I det första steget berättar predikanten något om hur Guds rike är. Dally uppmanar i det här steget predikanten att välja en bild av Gudsriket som är fantasifull, angelägen och gärna nutida. Han exemplifierar själv med att Guds rike är som när tusentals idrottare samlades på en idrottsplats i Chicago för invigningen av 2006 ”Gay Games”, en idrottstävling för homosexuella. Nästa steg handlar om implication – om Guds rike är som man nu har sagt – vad får det för konsekvenser? I tredje steget bjuder man in lyssnaren att ta emot det man presenterat i predikan som en frivillig gåva.⁵⁵

Frågan jag initialt fick ställa mig var om den modellen var kompatibel med min modell i thesisen och Campbells fyra strategier. Jag beslutade mig för att utgångspunkten fick bli att det gick att använda de båda teorierna parallellt. Jag diskuterade detta med professor Dally när jag var i Chicago och det visade sig att han själv var inspirerad av Campbells arbeten, men kanske ännu mer av Stringfellow och Ward. Vad som är den gemensamma nämnaren är att de finns inom området ”prophetic preaching”, en term som i USA är mer av en genre än det är i Sverige, även om vi också kan benämna en predikan som profetisk.

Vad som betonas gemensamt hos både Dally och Campbell är att predikan är något som utmanar den här världens makter och inbjuder till en ny ordning. Dally talar om en proklamation som utmanar gängse ordningar, därefter vänder och vrider predikanten på vad den proklamationen kan betyda för att sedan inbjuda till delaktighet i detta alternativa förhållningssätt. Hos Campbell handlar det om att öppna upp det liminella rummet för Andens verk, men även han är intresserad av en predikan som förändrar Status Quo och skapar en ny ordning. I kursen i Chicago samtalade vi mycket om marknadskrafternas starka inflytande på oss och hur predikan kan bryta igenom den dominansen. Kyrkan kan inte använda våld och makt för att tränga sig på folk, utan allt den kan göra är att: ”prepare the setting for the Holy Spirit slowly to nurture children into Christian faith and

⁵⁴ Dally (2008:107 ff.)

⁵⁵ Dally (2008:107 ff.)

practice”⁵⁶, som det står i en av kursböckerna vi använde oss av. Jag menar att denna förberedelse som vill öppna upp för Andens verk liknar det som Campbell benämner som det liminella rummet.

Jag byggde således upp predikan enligt Dallys modell och skickade en redogörelse till honom gällande hur den förberedelsen såg ut, här kommer jag att lägga tonvikt på hur jag fokuserade på förberedelsen utifrån syftet på min thesis. När jag började läsa texterna upplevde jag Hesekiel 47:6-12 som en positiv text. Den beskriver det friska vattnet som rinner genom ett torrt land och ger växt, liv och kraft. Vattnet som flödar fram kändes som en vacker och livgivande bild för Guds rike. Evangeliet var Matt 13:47-50. Det är Jesus som säger att Med himmelriket är det som när man lägger ut nät och drar upp fiskar av olika slag. Fiskaren slänger sedan den dåliga fisken och samlar den goda. Vidare säger Jesus att det är så det ska bli vid världens slut: *Änglarna skall gå ut och skilja de onda från de rättfärdiga och kasta dem i den brinnande ugnen. Där skall man gråta och skära tänder.* När jag läste det kändes texten däremot karg, hård och resolut. Jag har läst texten innan, men inte på länge och slogs av hur den kontrasterar till den gängse bilden av förlåtelse i evangeliet där man oftast får en andra chans. Här är det inte så. Jesus är resolut - handlingarna är gjorda och liksom fisken inte kan styra var den hamnar när den dras upp så kan inte heller vi vid denna tidpunkt göra några ytterligare val. Jag kände att den tanken provocerade mig.

Jag upplevde att evangelietexten i sig innehåller en form av järnretorik - människor delas upp och skiljs åt, det finns en definitiv ton i texten som leder tankarna till den typ av retorik som inte öppnar upp läsaren för något alternativ, antingen är man rättfärdig eller inte.

Jag diskuterade texten med en vän som jobbar med bibelstudiekurser inom frikyrkan. Han höll med om det obevekliga draget och jämförde berättelsen med den förlorade sonen. Båda berättelserna behandlar det delade gudsfolket - men i fallet med den förlorade sonen avslutas berättelsen med en fest där den äldre sonen har möjlighet att delta, medan den här texten slutar med en urskiljning som aldrig löses upp. Medan berättelsen om den förlorade sonen gärna dramatiseras på våra konfirmationer är det knappast fallet med texten om fiskarna.

Jag landade i slutsatsen att själva tilltalet av Jesus måste vara ett sätt att sätta makterna på plats och tala om en ny ordning och en annan rättvisa. Jag tänkte vidare att även om texten verkar vara ett exempel på järnretorik som är motsatsen till det Campbell benämner som transgressive så är det inte hela sanningen. Jesus är inte tydlig med exakt vilka som är orättfärdiga eller rättfärdiga - det är ängeln som väljer. Jag tänkte att det är en skillnad mot både fariséernas tankemodell (där det är

⁵⁶ Budde (1977:130)

väldigt tydligt vem som är rättfärdig) och vårt samhälles idé (där exempelvis den som har pengar tydligt skiljs från den som inte har).

Dessa tankar vävdes ihop till en predikan. Jag ville visa att Guds dom är *tvetydig* i och med att det är änglarna som väljer ut vilka som är rättfärdiga, och att kriterierna för utväljandet inte är glasklara. Jesus berättelse kan vara ett sätt att upprätthålla ett tvetydigt perspektiv genom att visa att båda vägarna finns öppna utan att exakt peka på vem som går vilken väg. För att uppnå den effekten ville jag kontrastera mot hur det ser ut i vårt samhälle och bilden av vilka som har möjlighet att fira fredagsmys eller inte kom till mig på bussen i Malmö en fredagseftermiddag när jag själv var på väg hem med kassar fyllda av vin och god mat samtidigt som jag förstod att flera i bussen gick ett annat öde till mötes. I det exemplet finns även en vardaglighet som jag såg var viktig från min första predikan på Tacksägelsedagen. Det var de vardagliga exemplen från samtiden som väckte lyssnarens intresse, snarare än andra världskrigets berättelser från koncentrationslägren.

Berättelsen om mässhaken var tänkt att inkludera både ett gränsöverskridande och något som är *störande*. Persenius sätt att agera parodierar det hierarkiska systemet och visar på en kristen vision om människors lika värde. Uppenbarligen var hans mässhake i sig något som bröt av och störde det som var legio i den situation där berättelsen utspelar sig. Dessutom anknyter fiskstimmet till bildspråket i evangelietexten. För att få fram tydligheten i den här bilden poängterade jag även att texten riktade sig mot de som själva gått upp på land och gjort sig till domare över andra. I detta ville jag även visa på en gudsnärvaro - domen är inte hos oss, den är fortfarande hos Gud.

Jag gjorde följande SPS: *Eftersom vi ofta gör oss själva till domare över andra vill jag få fram det tvetydiga perspektivet i texten genom att skapa ett liminellt rum där vi kan ifrågasätta de gränser och skiljelinjer vi själva skapar i relation till Guds domsperspektiv.*

Predikan 2: Domsöndagen 2014 i Bara kyrka

Ifrån Gamla Testamentet och Hesekiel berättas att Guds rike kommer som en flod som rinner forsar och porlar.

Man kan tänka sig ett brusande vattenfall eller en sjö med friskt vatten.

Texten är skriven i en miljö där torka rådde, det fanns en längtan efter det friska vattnet. Hesekiel skriver att vattnet rinner genom helgedomen och ger växt. Kanske är det fortfarande så att det rinner en flod genom vår kyrka, den kristna kyrkan i världen som ger liv hopp och upprättelse för oss som törstar efter det.

Det finns en längtan efter något som bryter ner hierarkier då som nu. Osunda system som ska hålla människan på sin plats.

Vi får ta med oss den här längtan efter rättvisa in i evangelietexten som är hård i sitt tilltal. I början av deras karriär hade lärjungarna fått höra att de skulle bli människofiskare, men de var nog inte beredda på Jesu ord i dagens evangelietext som handlar om att näten en dag, vid världens slut ska dras upp på stranden, där också det onda skall skiljas från det goda, där änglarna ska utvälja vad som är gott och vad som inte är bra. Där ska de som inte är bra kastas i en brinnande ugn och lida.

Jag vet faktiskt själv inte vad som menas med det här. Men jag vet att evangelietexten liksom GT texten inte kom till i en värld där allt var perfekt, utan de är uttryck för en längtan efter rättvisa.

Dessutom hade människor själva gått upp på stranden och gjort sig till domare, troende hade lämnat havet och gemenskapen där för att själva ta på sig rollen att peka ut rättfärdiga och orättfärdiga. De hade tagit den plats som Gud i begynnelsen hade reserverat åt sig själv - nämligen att vara den som dömer.

Men hur är det hos oss i vår värld? Finns det inte överallt gränser som gör att några får gå åt ena hållet och några åt det andra.

Ni som är konfirmander vet hur det kan vara på skolan när man antingen blir vald till fotbollslaget eller inte. Där man ena dagen kan vara "inne" medan man andra dagen är "ute".

I vår värld, i vår tid är det också som när fredagskvällen kommer och staden fångar upp människor av olika slag. Vissa åker hem till ett hus där man firar fredagsmys, medan andra inte har tak över huvudet. Där ute i kylan ska de gråta och skära tänder.

Vi är så vana vid de här skiljelinjerna att vi inte ens reagerar på dem, vi tänker att det är så det ska vara, eller blundar vi och låtsas som det regnar. Men när det dyker upp i evangelierna reagerar vi och tänker att Gud gör väl i alla fall inte skillnad på folk och folk? Men kanske är berättelserna

bilder som vill få oss att vakna till, rycka upp oss från våra egna vanor att sortera in människor i fack och istället lämna över domen till Gud där den hör hemma. Vi är inte domaren - Gud är det tillsammans med änglarna (inte prästerna), och vilka som är änglar är höljt i dunkel.

Biskop Ragnar Persenius i Uppsala - som på något sätt utstrålar det vi associerar med en klassisk biskops - han är man, har en viss pondus och har klassisk klädsel - guldkorset finns där, liksom kavajen och den nystrukna lila prästskjortan. Emellertid skulle han få en ny resekorkåpa.

Han tänkte utanför boxen och lät en finsk textilskapare göra en korkåpa med hjälp av en teknik som liknar batikens. Tyget är djupt indigoblått och på det så har man skapat vita fiskar som simmar runt på tyget. Fisken är förvisso en gammal klassisk symbol, men utformningen och trycket skapar en enklare form.

Det berättas att det har hänt att korkåpans enkla stil har ifrågasatts. Vid ett tillfälle i Uppsala domkyrka kom det fram någon högt uppsatt kyrkoledare till Persenius i domkyrkan och, på ett lite ironiskt von oben vis ifrågasatte kåpan och vad fiskarna betydde. Själv hade han då på sig en kåpa av mer klassiskt snitt med guldtrådar och sidentyg. När frågan ställts blev det tyst en stund varvid Persenius pekade på en av fiskarna och sade: -Där är jag. Sedan flyttade han fingret till en ny fisk och sade -Där är du. Sedan gick han därifrån.

De som var domare får hoppa ner i havet igen och bli fiskar. Gud är den som dömer. Ingen annan, inte heller behöver vi döma oss själva som vi ofta gör när vi tittar oss i spegeln och undrar om vi duger. Nej Guds dom handlar mer om hur vi tar hand om varandra och vår skapelse. Om hur vi upprättar varandra och ger kraft och mod.

En dag ska rättvisan segra. En dag ska Jesus komma tillbaka.

Låt oss så resa oss upp och bekänna vår kristna tro

Predikan 2 Genomförande och grupprespons

Jag höll predikan planenligt på domsöndagen. Det var drygt 30 besökare i olika åldrar i kyrkan. I min referensgrupp var samma deltagare med från första tillfället och vaktmästaren hade blivit permanent medlem i gruppen då en annan deltagare varit tvungen att dra sig ur på grund av familjeangelägenheter. När jag träffade dem efteråt var den första responsen från en av deltagarna:

*När jag hörde texten från Matteusevangeliet så frågade jag mig hur det över huvud taget är möjligt att predika över en sådan text. De övriga i gruppen instämde i den känslan mer eller mindre, alla tyckte att det var en ”svår” text att predika över. Jag frågade dem om vad som egentligen var svårt med texten. Då berättade en deltagare i gruppen att hon hade haft svårt att koncentrera sig på predikan över huvud taget eftersom hon hade haft fullt fokus på en nyhetsrapportering som hon nyligen hade hört om. Det handlade om en buss i Uganda som blivit stoppad på landsbygden av några beväpnade män. Dessa hade sedan sorterat ut kristna från muslimer i bussen och våldfört sig mot de kristna på något sätt.⁵⁷ Nyheten hade aktualiserats när hon hörde evangelietexten och hon kunde inte släppa tanken på att: *Nu gör ju Gud samma sak, sorterar ut och fördömer!* Det märktes att hon var känslomässigt påverkad av detta, vilket förde in oss på teodicéproblemet i vårt fortsatta samtal. Mina tänkta frågor till gruppen kom därför i skymundan och samtalet tog en annan vändning.*

Jag tror att början i min predikan föll bort lite på grund av att evangelietextens proklamation av Guds rike var så stark. Jag lyfte in Hesekieltextens vatten som en bild av rättvisa, men är inte säker på att jag gjorde det tillräckligt starkt för att få lyssnarna med mig. En i referensgruppen kommenterade början på predikan och sa: *Jag gillade det där vattnet i början. Det fick mig att tänka på vad vi gör med vår värld egentligen.* En annan deltagare berörde också samtidsperspektivet som ett svar på om de kände igen problematiken i predikan och tyckte att det var: *otäckt men spännande när du predikade om bussen i Malmö och de fattiga där inne. Jag blir bara så trött av det och undrar: Vad har hänt med vårt samhälle egentligen?* Jag frågade vidare kring om personen själv gjorde någon koppling till texten, då blev han mer svävande. Ett par av de andra deltagarna i gruppen menade att det fanns en koppling och uttryckte att det handlade om att: *vi gör ju inte som vi borde göra. Om alla hade bjudit till lite så skulle vi kunna klara av utmaningarna i samhället.* Min poäng från predikan att: *kanske är berättelserna bilder som vill få oss att vakna till, rycka upp oss från våra egna vanor att sortera in människor i fack och istället lämna över domen till Gud där den hör hemma.* Kan man säga delvis återfanns hos referensgruppen, även om ingen av dem gjorde någon riktigt tydlig koppling till texten och Gud som domare.

En i lyssnargruppen tog upp berättelsen om Persenius mässhake. Detta skedde mot slutet av gruppsamtalet och det lättade upp stämningen. När väl personen i fråga tog upp den tråden log deltagarna och någon sade: *Skönt att få skratta lite, annars hade det blivit för allvarligt!* Flera log

⁵⁷ Jag har försökt hitta just den här nyheten i efterhand utan att lyckas, men liknande våldsamma uppdelningar har skett, och sker i nyhetsrapporteringen från olika håll i världen.

igenkännande, och där kunde jag ändå skönja ett hopp som inte var ett direkt logiskt svar på textens problematik, hoppet låg snarare i att humorn över huvud taget fanns med i predikan. Campbell skriver om humorn som hoppingivande i sig själv och menar att skrattet öppnar upp det liminella rummet och skapar därmed ett hopp.⁵⁸ Jag tror att berättelsen kom lite i skymundan i själva samtalet, i och med att det började i en så allvarlig ände. När det väl kom upp verkade det dock som om berättelsen var bekant för deltagarna. Avslutningsvis tar jag med mig vad en av gruppdeltagarna sade (samma som tagit upp nyheten från Uganda): *Det jag tar med mig från predikan är nåt du sa i början, att du själv inte var säker på meningen med texten. Vi såg hur du brottades med den och du tog inte den enkla vägen ut, det är bra tycker jag.*

Predikan 2 Handledarrespons

På den här predikan fick jag muntlig respons från Carina och skriftlig respons från professor John Dally. Den muntliga responsen från Carina rörde allvaret i predikan och att evangeliet behövde höras och kännas tydligare. Jag kände själv att det var en allvarlig predikan och det har naturligtvis att göra med att jag själv hade svårt att känna evangeliet i Matteustexten. Responsen från John Dally rörde hur jag genomfört uppgiften utifrån premisserna för den kursen, men en del av den berör också frågan om varför evangeliet inte hörs, därför känns det befogat att ta med den här. Han citerar min predikan där jag talar om att:

Vi är så vana vid de här skiljelinjerna att vi inte ens reagerar på dem, vi tänker att det är så det ska vara, eller blundar vi och låtsas som det regnar. Men när det dyker upp i evangelierna reagerar vi och tänker att Gud gör väl i alla fall inte skillnad på folk och folk?

Sedan gör Dally följande reflektion:

THAT is a true implication of the text, and I wish you had developed it from there. You ended up softening the Matthew text by suggesting that it's a warning to us not to be judgmental, but I don't think that's accurate. Matthew's community is deeply divided along sectarian lines and the author hopes that all the people who are getting it "wrong" will be punished by God at the end of time. It is, as you say, a warning to his community to let God be the judge instead of they themselves, but you had a very strong point when you said that we ourselves sort people right now and don't even see the dire consequences for some. The fact is, though, that you can't have it both ways. Are you preaching to a community thirsty for justice or one that has turned a blind eye to injustice?

Vad jag tar med mig från handledarens respons är inte minst den sista meningen: Predikar jag för en

⁵⁸ Campbell (2012:142)

församling som törstar efter rättvisa eller en som har blivit blind för de orättvisor som finns? Jag förstår vad han menar när han tycker att jag försöker med både och; dels öppnar jag upp perspektivet om samhällets orättvisor, samtidigt är jag tveksam till det han säkert har rätt i, nämligen att författaren till texten säkert vill att de som betett sig orätt ska straffas.

Sammanfattningsvis så tycker jag jag lyckades öppna upp ett liminellt rum där samtalet om makterna i form av olika orättvisor i världen tog form, även om jag tar åt mig av Carinas respons om allvaret och att evangeliet inte hörs så tydligt. Kommentaren från referensgruppen om att det var en ärlig predikan som brottades med texten tar jag till mig som ett kvitto på att *tvetydigheten* funnits med i min predikan på ett positivt sätt. Jag tror även att både själva evangelietexten och min predikan var *störande* på ett sätt som rörde upp känslor kring de hierarkier som omger oss. I berättelsen om mässhaken, som förvisso kom lite i skymundan, fanns ett gränsöverskridande, både i humorn och själva innehållet. Samtidigt – om min predikan på allvar ska utmana makterna måste själva evangeliet bli mer tydligt som en motkraft. Jag lyckades visualisera makterna i min predikan, men inte dess kontrapunkt.

Predikan 3 Förberedelse

Jag tänkte tidigt att mina tre julpredikningar på julbönen på julafton, julottan och annandagen skulle kretsa kring ordet helighet, och i min förberedelse blev dessa tre predikningar en slags triptyk kring detta ord. På julafton predikade jag kring heligheten som en närvaro i stunden och hur stress och annat vill ta heligheten ifrån oss och för oss bort från den. På juldagen utgick jag från ordets fornsvenska betydelse som handlar om att något är fridlyst och okränkbart. Bilden för det var en sprucken ikon bredvid en romsk tiggare som jag sett vid ICA Maxi. I den tredje predikan var tanken att behandla varje människas helighet och koppla det till martyriet som en ickevåldshandling vilken värnar just heligheten.

Jag funderade en hel del kring hur jag skulle arbeta med predikan i enlighet med syftet för min thesis. En eftermiddag när jag trött och sliten körde bilen hem från jobbet hörde jag berättelsen om Civillon på P1 och jag blev gripen av den, inte minst i relation till övriga nyheter i samhället och att det finns vissa obehagliga paralleller mellan 30 talet då historien utspelade sig och nutiden. Jag bestämde mig för att använda berättelsen i min predikan.

Jag hade mina tidigare två predikningar under projektet i åtanke. Jag tänkte på min egen reflektion om att berättelsen om Rättegången mot Gud var elegant men inte riktigt nära människors vardag.

Det var naturligtvis risken även med Civillonberättelsen, men samtidigt tror jag att Disneyversionen av den är mycket välkänd bland åhörarna, den tillhör nästan en berättarkanon i Sverige. Jag tänkte att det gör verklighetens berättelse mer intressant i och med att det är något välkänt och samtidigt nytt (det var ju det som hade fångat mig med berättelsen).

Jag tilltalades vidare av att greppet att koppla tjuren Ferdinand till Stefanos är något av vad Campbell kallar ”Foolish preaching”. Martyriet i vår kyrka är allvarstygnt, psalm 164 vers 1 är ett exempel på det: *På lidande byggd är Guds kyrka. Den står, hur än tiderna skiftar. De offrades blod är dess styrka. Martyrers exempel förpliktar.* Tanken att lyfta fram Civillon som ”martyr” var tänkt som ett sätt att skapa en störande bild som skapar en alternativ bild hos lyssnaren där varje ickevålds handling blir ett ställningstagande mot makterna.

Berättelsen om tjuren slutar trots allt med att han dör, liksom Stefanos gör det. Det finns ett tvetydigt drag i det som jag vill lyfta fram i predikan, vilket är en grund i vår kristna tro, nämligen att det på ett plan är frågan om ett misslyckande (döden) men det blir trots allt en seger.

Berättelserna om martyrerna befinner sig någonstans mellan att misslyckande och att lyckas, mellan sorg och glädje, mellan ondskans triumf och godhetens seger.

Jag utvecklar det *tvetydiga* perspektivet i slutet av predikan där jag talar om makternas medel: Stenar, hat, destruktivitet, att de är definitiva och ett sätt att kontrollera omvärlden. Jag kontrasterar det med att berätta om hur Gud möter oss med barnet som föds, med fröet och med ljuset. Dessa medel går inte att kontrollera på samma sätt som en sten eller kula vars avsikt och enda mål är destruktivitet och utsläckande av liv.

Jag öppnar sedan upp för att våra liv befinner sig i kampen mellan ”livets eller våldets väg”, där fredens väg är kristendomens väg att gå. Jag exemplifierar dock inte vidare utan vill hålla dörren öppen och lämna över tolkningen till åhöraren för att uppehålla det liminella rummet. Jag menar vidare att berättelsen om Civillon i sig är *gränsöverskridande*, den utmanar den patriarkala machokultur som finns både inom martyriet och tjurfäktningen.

SPS: *Eftersom bilden av martyriet är relativt snäv vill jag öppna upp för ickevåldets väg som ett kristet sätt att förhålla sig till makterna genom att använda berättelsen om Civillon.*

Predikomanus 3: Annandag jul 2015, Hyby gamla kyrka

Jag tänker på Stefanos. Hans ord skulle kunna vara: Här står jag och kan inte annat. Stefanos var den första Martyren i vår kyrka, han stenades och fick sätta livet till på grund av sin tro.

Det skulle kunna vara den Helige Stefanos ord. Helig är ett ord från fornsvenskan som betyder fridlyst eller okränkbar.

Varje människa har något heligt och okränkbart inom sig, det har varit något centralt i vår kyrka att det är på det viset och har varit så genom historiens gång. Även om man i religionens namn har begått många oförrätter – och det är också i religionens namn som Stefanos dödas – så har det heliga som det okränkbara i människan också predikats av många varav några har fått sätta livet till, exempelvis Dag Hammarskjöld, Dietrich Bonhoeffer och Martin Luther King. De har gått mot strömmen och visat en annan väg, en alternativ livshållning. De lever inte längre på jorden, men vad de står för, det de gav, har gett en efterklang som inte avtar så lätt.

Och de som bryter av är de som blir ihågkomna. Julen handlar om människor, men få högtider är så förknippad med djur som just julen. Vi visar upp dom i krubban och första advents åsna har av traditionen också blivit det djur som bär Maria och Jesus fram till krubban. Ofta står där också en Oxe som lite i skymundan. Men en Oxe är mer förknippad med julen än någon annan, det är den där tjuren som kommer vid halvfyratiden på julafton som sitter under korkeken och luktar på blommorna. Men i år ser jag den filmen med mina barn på ett helt nytt sätt. Den sanna historien om Ferdinand, som jag inte visste om har avslöjats i en dokumentär som visades i SVT på julafton: Han hette egentligen Civilon och växte upp med de andra stridstjurarna på en gård i halvvilt tillstånd, egentligen långt ifrån människor för att de sedan ska uppleva tjurfäktaren som än mer hotfull och rasa mot denne. Men Civilon ”Den civiliserade” var annorlunda – lugn och fredlig i sin natur, det finns bilder på när han låter sig klappas av barn. Han visade nobleza, han var ädel. Han blev en symbol för motstånd i en värld där våldet eskalerade och skenade iväg mot ett vansinnigt inbördeskrig.

Under tjurfäktingen 1936 satt 25 000 personer i publiken för att se Civilon kämpa tappert, och under kampen började publiken ropa indultio (benådning). Till slut gav den spanske presidenten med sig och kastade sin vita näsduk – tecknet på nåd! Men Civilon var så adrenalinstinn att det var svårt att få kontakt med honom och få honom att sluta striden. Men när förmannen från tjurens ranch kom ner med ett knippe hö så gav tjuren med sig och började tugga av gräset och gnida mulen mot honom som han kände igen.

Historien får dock ett abrupt slut som på ett spöklikt sätt ändå visar på motsatsen mellan fascismens hållning och den civiliserade hållningen, Civillios:

Militärerna och general Franco tar makten samma år och trupperna tar sig in på stadion där tjuren blivit kvar för att läka sina skador. De hungriga soldaterna skjuter honom och slaktar honom och där tar hans liv slut.

Redan året efter kom det ut en barnbok om Civilons öde, den som låg till grund för Disneyfiguren men den förbjöds av Hitler som pacifistisk propaganda.

Det här är en berättelse om ett djur som går en motsatt väg, fredens väg istället för att åka med i våldets spiral. Det var därför han blev älskad och berättelsen spreds. Så behöver vi också berättelser i vår tid om Fred och Frid.

Stenarna som kastades mot Stefanos hade ett enda ärende, nämligen att utsläcka liv. Men hur möter Gud oss: I barnet som föds i krubban, i ljuset som jagar undan mörkret, eller som Jesus säger vid ett tillfälle: Guds rike är som ett frö som börjar växa! Gud ger liv och växt.

Det levande och växande kan man inte kontrollera.

Guds motståndare möter med stenar, hot, död och våld. Det har ett enkelt och destruktivt syfte som kontrolleras av hatet.

Hur är det med oss? Ett fåtal av oss lever dramatiska liv som tjurfäktartjurar eller martyrer. Ändå kan vi någonstans välja hur vi lever våra liv, varje dag kan vi gå livets väg eller våldets väg.

Växtens väg eller destruktivitetens väg.

Berättelserna om Stefanos, om Ferdinand och Jesu födelse är berättelser som bryter av och visar en alternativ väg att gå. En fredens och fridens väg. Och med de berättelserna som vi bär med oss vill jag önska er alla en God fortsättning på julen och en god vandring på fredens och fridens väg! Amen.

Predikan 3 Genomförande och grupprespons

Predikan hölls i Hyby gamla kyrka på annandagen enligt planen. Det är en liten medeltida kyrka som rymmer max 40 deltagare och man står väldigt nära församlingen och predikar. Detta var den tredje av mina julpredikningar på tre dagar och jag var trött men samtidigt uppfylld av juldagens predikan som föll mycket väl ut. Jag grämde mig över att jag inte använde den i min thesis eftersom jag verkligen kände att det jag sa kom fram liksom att makterna, och inte minst evangeliet, visualiserades i den predikan – men det är lätt att vara efterklok. Jag tror att lite av framgången på juldagen var att jag använde en berättelse som låg nära människors egen kontext (tiggaren utanför ICA), och det är väl något att dra lärdom av.

Hur gick det då med annandagen? Min omedelbara respons var att jag bara delvis lyckats med mina föresatser. Referensgruppen gav blandad respons. Någon var lite irriterad och på frågan vad som hände i honom tyckte att: *det var lite ovant och märkligt att blanda in djur på annandagen, det är väl ändå skillnad mellan djur och människor?* Jag tänker att det talar för att det fanns ett drag av ”foolish preaching” i berättelsen och att jag faktiskt lyckades förmedla det. En kvinna sa, som svar på samma fråga, att: *det var gripande det där med att han som hade hand om honom (tjurens skötare) kom in och klappade honom på mulen, det kändes fint.* Hon återkom till den sekvensen när

jag frågade om hoppet i predikan. När jag själv tittar på filmen ser jag också att jag vid det tillfället gör en rörelse med handen som kanske förstärker det momentet på ett sätt som gör att den scenen sticker ut mer från berättelsen.

Någon tyckte att: *det var bra att du tog upp Martin Luther King och Dag Hammarskjöld. Det är bra att det finns förebilder för unga människor idag.* Någon sa att det var ju *spännande för konfirmanderna att höra om tjuren, de satt ju som levande ljus!*

Sammanfattningsvis pekar responsen i gruppen mot att man upplevde berättelsen om Civillon som spännande men inte riktigt ”värdig” en annandagspredikan om martyrerna (förutom för konfirmanderna). Den responsen visar på att jag på ett sätt har lyckats att få fram den koppling jag ville göra mellan Stefanos och Civilon, samtidigt ”köper” de inte tolkningen rakt av.

När jag själv ser predikan blir jag frustrerad och irriterad över att jag även denna gång är tvekan i inledningen av min predikan. Samtidigt märker jag själv den vagheten och säger att jag ”ska börja i en annan ände”. Det är som om predikan börjar där, transportsträckan dit fyller inte så stor funktion.

Jag är inte helt nöjd med berättandet, men ändå jobbar jag mer på att låta gudsbilden och evangeliet komma fram i den här predikan. Jag tycker inte den är riktigt så ”tung” som tidigare predikningar i projektet varit. Fler i referensgruppen stannar också vid det positiva och lättsamma vid det här tillfället.

Jag frågade referensgruppen om kopplingen till nutid, om de kände att det fanns i predikan. De var eniga om att det fanns en relation till nutid och att våld och krig: *verkar aldrig ta slut, det gör mig så trött.* ”Nutid” blev dock Spanien 1936, vilket ju är nutid i förhållande till bibeltexten, men det var inte någon som direkt gjorde kopplingen mellan 30 talet och idag. När jag ser om filmen ser jag ju också att jag själv inte gör den kopplingen tydligt i predikan.

Jag känner det som att berättelsen exponerade både makterna och Evangeliet och att dessa båda delar fanns med på ett tydligt sätt. Däremot känner jag att jag kunde varit tydligare i kopplingen mellan dåtid och nutid samt att jag kunde arbetat mer på framförande och berättande.

Predikan 3 Handledarrespons

Carina tyckte det var en lite trevande början, men att det inte gjorde så mycket eftersom det fanns en tydlig start när berättelsen om Civilon började. En intressant respons från henne var att hon irriterade sig lite på att jag nämnde tidigare martyrer som var traditionella och dessutom samtliga män, men reagerade positivt utifrån en ekoteologisk utgångspunkt när jag började tala om varelser.

Jag jämför med mannen i referensgruppen som tvärtom menade att det var bra att jag tog upp Hammarskjöld och Martin Luther King, men (underförstått) menade att berättelsen om tjuren inte riktigt var ”värdig” annandagen. Det känns inspirerande att få två så olika responser på predikan, vilket visar att det störande och tvetydiga elementet i berättelsen fanns där.

Vidare fanns det kvardröjande frågor hos henne angående likheter och olikheter kring de olika berättelserna som fanns i predikan. Hon uppmärksammade mig på att det egentligen fanns berättelsen om Jesus, Stefanos, Ferdinand och Civillon i min predikan. Berättelsen om den senare lägger jag stor tonvikt på, medan de andra berättelserna är mer eller mindre underförstådda. Hon fastnade lite i jämförelsen mellan dessa berättelser, och menar att de lever kvar i henne och därför fungerar pedagogiskt, men hon frågar sig om hon hamnade ”dit jag ville”.

Liksom en i referensgruppen så fastnade Carina för scenen där skötaren kom in med gräs vilket gör att Civillon lugnar ner sig. Hon frågar sig var ”det lugnande gräset” finns, eftersom Civillon dras med i något men att det sedan är skötaren och gräset som hejdar honom. Jag tänkte inte aktivt på det här som en nyckelscen i berättelsen, men märker att det ändå blev det, vilket förstärktes av mitt kroppsspråk i predikan.

Sammanfattningsvis tycker jag att *tvetydigheten* framkom i berättelsen om Civillon, däremot föll mitt tal om olika exempel på hur Gud når oss respektive hur de destruktiva makterna når oss bort. Det var kul med den blandade responsen som berättelsen om tjuren fick, vilket tyder på att bilden var *störande*, åtminstone på de som hade en annan bild av vad martyriet innebär. Jag tror också att hela berättelsen om Civillon är *gränsöverskridande*, säkert är det därför som den här berättelsen lever kvar i vår kultur om än i modifierad form.

5. Slutsatser

Under projektets gång har jag fått syn på olika saker. Här vill jag diskutera vad jag har fått syn på – en del av det som jag fått syn på var väntat, annat var mer överraskande.

Allvaret och glädjen i mina predikningar

Ett genomgående drag i predikningarna har varit att det funnits ett *allvar* i dom. Referensgruppen har noterat det liksom min handledare. Att de har uppmärksammat detta har gjort mig själv medveten om detta allvar. Jag har funderat kring vad det beror på i och med att det inte varit någon direkt avsikt hos mig och allvaret blev mer påtagligt än jag väntade mig. Eftersom det är ett genomgående drag vill jag borra mer i det och analysera vad allvaret beror på. Jag tror att en orsak är att mina predikningar helt enkelt handlat om verkliga problem och att det därför blivit allvarliga predikningar. Jag menar inte att det måste vara så. Dessutom kan jag självkritiskt se att jag borde arbetat mer med evangelium och motkraft i mina predikningar. Till viss del har jag glidit tillbaka i samma problem som jag brottades med i församlingsprojekt 2 där jag just fick syn på detta att jag lämnat folk i öknen. I mitt syfte ville jag också arbeta mer med predikans *Vad?* eftersom jag arbetat mer med *Hur?* frågan i mina tidigare församlingsprojekt.

Lärdomen som jag kan dra av detta är att jag borde integrerat *Hur?* frågan mer i mitt projekt och arbetat mer med form och framförande. I de två tidigare projekten arbetade jag mer medvetet med skrivövningar och andra verktyg för att leka fram predikan. Vidare kanske det hade varit fruktbart att ta med sig en struktur för mina predikningar in i projektet, exempelvis Lowrys framställning som jag prövat tidigare. Det hade kunnat bli en hjälp även i detta projektet. De tre begreppen som jag arbetat med utifrån Campbells bok har förvisso varit ett slags *Hur?* men på ett mer subtilt sätt. De har varit mer en hjälp i det hermeneutiska arbetet och inte varit stag i uppbyggnaden av predikan. Med andra ord har mina analysbegrepp varit med mer i det förberedande och teoretiska arbetet, men inte lika mycket i framförandet. Jag kunde arbetat mer med att integrera begreppen mer i mitt kroppsspråk, betoning och frasering så att framförandet stöttade teorin i att vara *tvetydig, störande och gränsöverskridande*.

Samtidigt är allvaret en konsekvens av att jag tagit makterna på allvar och brottats med dem. Hösten 2014 har varit ett mycket allvarligt år i vår värld och nyheterna är fulla med dyster rapportering vilket gör att det är lätt att stämma in i det citat från Dietrich Bonhoeffer som inleder boken *The word before the powers* där han frågar sig hur någon kan blunda för det faktum att demonerna och

mörkrets makter på ett konspiratoriskt sätt tagit över världen.⁵⁹ Citatet är från 1932 då vi vet att upprinnelsen till Andra Världskriget tog form. I media har många dragit paralleller mellan 30-talet och nutiden både vad det gäller ekonomi och högerextrem ideologi. Mitt allvar i mina predikningar tror jag helt enkelt är en spegling av ett allvar i världen omkring mig och en konsekvens av att jag tagit makterna på allvar, vilket har varit syftet med thesisen. Att jag synliggjort min egen brottningskamp med dessa frågor fick jag också som respons efter min andra predikan, som en bekräftelse på att brottningskampen var ärlig. Den predikan har även stannat kvar i mig. Jag kände mig inte speciellt nöjd med den predikan, utan tyckte att den blev för spretig och allvarlig. Samtidigt hade personen i referensgruppen rätt – jag brottades på ett ärligt sätt med problematiken i predikan. Ärligheten blev en motståndshandling i sig, att jag som predikant stod i tvetydigheten och vågade se och benämna den.

Jag har arbetat aktivt med Campbells motstrategier. Mycket i teorierna bygger just på att inte ge någon enkel lösning, utan istället vända på människors föreställningsvärld för att sedan möjliggöra Andens verk. Jag kan självkritiskt se att jag har tolkat detta något för passivt och borde arbetat mer med att gestalta själva kampen och i den synliggjort evangeliet mer för att uppnå en kontrastverkan. Exempelvis kunde jag lagt mer kraft på att visualisera bönen i koncentrationslägret som en motståndshandling så att konturerna av handlingen blev tydligare. Just kontrasten i predikan är intressant att fundera på. Under mina veckor i Chicago mötte jag en annan predikotradition än jag är van vid i min Svenskkyrkliga kontext. Värt att tänka på är att även Campbell verkar i denna amerikanska predikokontext. En skillnad som jag påtagligt upplevde var just att kontrasten mellan dilemma och lösning var betydligt starkare där. Jag minns särskilt en predikan som berörde lärjungarnas väg upp på Förklaringsberget och ner igen. Predikan började lugnt resonerande, men efter ett tag skrek och grät predikanten för att 10 minuter senare skratta och lovprisa Gud. Denna predikan sågs som extraordinär även av flera andra i kyrkorummet, men den illustrerar hur kontrastverkan blir tydlig med dessa olika känslolägen. Jag kan känna att jag själv skulle vilja jobba mer med olika känslolägen i predikan och både låta allvaret och glädjen ta mer plats. Det är samtidigt en balansgång där det kan bli så att ärligheten försvinner. Jag tror på en predikan som är performativ, på det sättet att den gör något med mottagaren snarare än bara förklarar, men om den upplevs som en *performance*, är något fel. Utmaningen är att gestalta ett *både och* på ett tydligt men samtidigt ärligt sätt.

En annan orsak till att evangelium inte alltid blivit tydligt i mina predikningar tror jag ligger i det

⁵⁹ Campbell (2002:6)

faktum att predikningarna är inspirerade av en mer konstnärlig metod. Campbell använder själv olika former av konst för att exemplifiera både makterna och det som bryter makternas spel. Det är intressant att fundera kring hur man som predikant respektive konstnär.⁶⁰ kan förhålla sig till makterna. Jag blev uppmärksam på detta när jag tog del av min handledares respons på min tredje predikan och hon uttryckte att jag fått henne att fundera kring något, men frågar sig om det var där som jag ville att hon skulle hamna. Jag tror att det är en skillnad att arbeta med konst respektive predikan i det att predikan har ett uttalat mål att på något sätt fördjupa eller utveckla relationen med Gud. Få predikanter i min kontext använder begreppet att bli frälst, men mer eller mindre uttalat finns ändå ambitionen att på något sätt uppleva evangeliets frigörande kraft. En konstnär skulle kunna ha det som uttalat mål, men har en större frihet att lämna tolkningen åt betraktaren. När vi lyssnar på predikan finns en förväntan hos oss att predikanten ger oss hopp, går vi på en teater, läser en bok eller ser en konstutställning kan det mer sluta hur som helst. Naturligtvis kan även konstnären välja att inrikta sig på att få mottagaren att reagera på ett speciellt sätt, men själva öppenheten är ändå viktig att hålla fast vid.

Jag tror att en effekt av att jag arbetat mer med en metod som ligger nära konsten så har mina predikningar också blivit mer öppna för tolkning åt olika håll. Diskussionen kring kopplingen mellan konst och predikan är ständigt pågående. Carina Sundberg reflekterar kring detta i sin doktorsavhandling när hon behandlar teologen Rebecca S Chopp som undersöker alternativa uttryckssätt, eller språk, i predikan. Hon nämner i sammanhangen flera olika konstnärliga uttryck och vad som betecknar dem är att de inte är propositionella och att de därför är mer ambivalenta och undflyende. Därmed övertygar de mer i sin retoriska kraft än i sin dogmatiska korrekthet.⁶¹ Med tanke på att kraften hos den talade framställning ligger i retoriken hänger mycket på framställningens kraft för att lyckas nå fram. Samtidigt är varje predikan som inte är dogmatisk ett risktagande som ligger nära det konstnärliga risktagandet.

Det konkret vardagsnära

En annan reflektion jag gör rör betydelsen av att anknyta till den lokala kontexten, det som är vardagsnära. Jag har olika berättelser som kommer fram i mina predikningar hämtade från olika tider och platser: Ett koncentrationsläger under andra världskriget, biskopens korkåpa i Uppsala domkyrka, tjurfäktningsarenan i Spanien. Men där jag själv tycker att det bränner till, vilket i alla fall till dels bekräftas av referensgruppen, är när jag talar om fredagsmys respektive hemlöshet på

⁶⁰ Begreppet ”konst” och ”konstnär” använder jag här i vid mening, jag tänker på alla former av konstnärliga uttryck, inte bara bildkonst som begreppet ofta refererar till.

⁶¹ Sundberg (2008:188 f.)

bussen en fredagseftermiddag i Malmö. Som jämförelse kan jag också nämna predikan jag höll på juldagen i Bjärshögs kyrka där scenen för det jag sade var ICA Maxis parkering, där en tiggare satt med en ikon framför sig. Som nämnts tidigare ingick den inte i vad som var planerat i denna thesisen. Den är ändå värd att nämna, eftersom den hölls under samma tidsspann och var klart influerad av mina grundtankar i denna uppsats. I den predikan diskuterade jag heligheten utifrån betydelsen *fridlyst*, där jag lät ikonen framför den utsatta människan representerade denna helighet mitt i vimlet av människor. Det blev ett nytt sätt att se på tiggaren, inte som ett oönskat lite generande element, utan som en fridlyst människa där tiggarens plats var en plats för helighet.

När jag anknyter till vardagsproblemen i mina predikningar tror jag också att makterna blir verkliga för lyssnarna på ett speciellt sätt. Då blir det inte bara en teologisk teori, utan något som också känns. Även denna frågan finns med i mina tidigare församlingsprojekt där jag på olika sätt utmanade mig själv att vara konkret. En form av konkretion är att knyta predikan till den lokala kontexten. I sammanhanget tänker jag på begreppet *kontextuell teologi* som har blivit förknippad med Kosuke Koyama, en japansk teolog, vars bok *Waterbuffalo Theology* blivit internationellt känd. Upprinnelsen till boken lär ha varit att han satt och förberedde ett föredrag om Martin Luther samtidigt som han såg en vattenbuffel (ett vardagligt inslag i norra Thailand där han befann sig) utanför fönstret. Hans reflektion var att här måste vattenbuffelns teologi gälla. Liksom vattenbuffeln bökar i myllan måste även teologin böka runt i den lokala miljön.⁶²

Den del i predikan som konkretiseras – både med ord och kroppsspråk blir också det som stannar kvar i lyssnaren och hamnar i fokus. En fundering jag har efter mina predikningar är att fokus i predikan inte riktigt hamnade där jag trodde. I min första predikan blev nästan fokus på inledningen istället för berättelsen från koncentrationslägret. I min andra predikan blev fokus på våra gränser i samhället och reflektionen från bussen i Malmö, där vissa åkte hem till fredagsmys och andra inte ens hade en bostad att komma hem till. I min tredje predikan hamnade fokus på skötaren som kom in med gräs till Civillon. Min lärdom jag drar av detta är att tänka tydligare kring vart jag vill att mitt fokus ska ligga i predikan och förstärka det ytterligare för att tydliggöra det jag vill fokusera på.

Min roll som kyrkoherde

Det går inte att vara neutralt opersonlig som predikant, även om det i vissa traditioner finns som uttalat syfte hos predikanten. Jag kommer själv ihåg hur några klasskompisar på pastoralinstitutet

⁶² Hammar, K G (2011:110) i boken *Människan är alltid större, vänbok till Martin Lind*, red. Lundberg/Karlsson

hade som uttalat mål att vara så neutrala som möjligt i predikan för att Guds ord skulle nå fram i ”renare” form. Det tror jag varken är möjligt eller eftersträvansvärt. Den jag är och vad jag representerar blir synligt i predikan. För mig har det blivit tydligt att min nya roll som kyrkoherde även påverkar hur jag uppfattas som predikant.

Kombinationen att jag varit ny kyrkoherde på en plats där min föregångare varit i 30 år har påverkat hur referensgruppen har lyssnat och responderat. Att jag är kyrkoherde gör att jag genom min titel placeras i en hierarki. En vaktmästare har ingått i lyssnargruppen – jag är också den personens chef. Någon är även kyrkvärd etc. Jag tror också att man förväntar sig en lite annorlunda predikan av en kyrkoherde. Som komminister kunde jag lättare anta rollen som ifrågasättande och provocerande predikant. Som kyrkoherde tror jag det ligger en förväntan i att vara mer sammanhållande och därmed får det *tvetydiga* och *störande* draget i predikan ytterligare en dimension. Hur mycket av dessa tankar som ligger hos mig snarare än hos lyssnaren vet jag inte, men det är i sammanhanget av makt och makter värt att tänka på att jag predikar utifrån en maktposition. Frågan är hur jag förhåller mig till det. För lyssnarna kändes det som en ny erfarenhet att över huvud taget tala om predikan och bjuda in till samtal och feedback. Jag tänker att själva samtalet i sig också är ett sätt att öppna upp det liminella rummet och bryta makternas inflytande. Då blir predikan inte ett färdigutformat paket, utan något som öppnar upp för vidare tolkning. Detta projektet rör predikan, men det intressanta har varit att under arbetet har jag även reflekterat över mitt arbete som helhet. Hur öppnar jag upp det liminella rummet på personalmötet eller fasteinsamlingen? Hur kan jag förhålla mig till de olika maktstrukturer som finns i församlingen? Frågorna från predikoprojektet har även medfört nya tankestrukturer i mitt övriga arbete som kyrkoherde.

Det reformatoriska arvet och återkoppling till frågeställningen

Efter hand som det här projektet fortskridit har jag blivit mer och mer medveten om min reformatoriska tradition. Både Campbell, Wink och Stringfellow finns också i den reformatoriska fältet och finns nära den Kalvinska traditionen. För mig har det blivit tydligare under resans gång att arbetet med det här projektet har en koppling till vad det innebär att stå i en luthersk tradition. I början av uppsatsen frågar jag mig på vilket sätt min predikan kan vara en motståndshandling mot makternas inflytande. Att över huvud taget se predikan som en tydlig motpol mot makternas inflytande pekar mot ett Lutherskt sätt att se på predikan. Nedbrytande av hierarkier och maktmissbruk var också det som reformationen arbetade med. Då var det frågan om inomkyrkligt maktmissbruk, där Luther fick samhällets stöd i form av beskydd från den världsliga maktens representanter. Men vad betyder det att vara en Luthersk kyrka idag? Om reformationen ska fortsätta måste vi fortsätta att avslöja makterna och visualisera en motkraft i våra predikningar.

Fronten då var avlatshandeln och påvedömet. Idag finns makterna som behöver avslöjas i andra fenomen runt oss.

Campbell använder humor som en strategi för att göra motstånd mot makterna. Även i det sammanhanget tänker jag på Luther. Han är inte direkt känd för sin humor, snarare motsatsen. ”Det är Luther” säger man ju ofta som en beteckning för dåligt samvete och plikttrogenhet. Den sidan fanns säkert hos honom, men i hans skrifter fanns också starka drag av satir och humor. Nathan Söderblom uppmärksammade denna sida hos honom i boken *Humor och Melankoli* från 1919. Han skriver följande rader i ett slags brandtal för humorn:

Endast förstockelsen anklagar humorn för majestätsförbrytelse, för att den i en viktig situation, som tager hela människan i anspråk och litet till, ändå förbehåller sig ett område för sinnets oförgripliga och spontana frihet och ovillkorligen använder ett litet titthål för en spelande och seende blick.⁶³

Söderblom menar att Luther genom att använda humorn utmanade det förstockade och maktfullkomliga. Det lilla titthålet där sinnets spontanitet får spelrum skulle med Campbells språkbruk kunna kallas ett liminellt rum.

Det är svårt att svara ja eller nej på frågan om jag i det här projektet har lyckats avslöja makterna och minskat deras inflytande med hjälp av Campbells retoriska modell. Referensgruppen har inte direkt kopplat responsen på predikningarna till det som Campbell kallar för makterna. Å andra sidan har mina predikningar öppnat upp existentiella samtal som, i bästa fall, även berett plats för Guds andes omskapande kraft. Jag tror att berättelserna om tjuren Civilon, Persenius mässhake, tiggaren utanför ICA Maxi, bussen i Malmö, och judarna i koncentrationslägret lever kvar i några församlingsbor. Då och då kanske de kommer tillbaka till dem som *störande*, *gränsöverskridande* och *tvetydiga* påminnelser som bryter makternas spel. Jag bär med mig utmaningen att på ett tydligare sätt visualisera en motkraft i mina kommande predikningar. I någon mån är varje predikan en motståndshandling som öppnar dörren för en alternativ kraft eller makt. Den behöver kläs i ord och bli tydlig för lyssnaren.

⁶³ Söderblom (1983:4)

Summery

The title of this thesis is: "Here I stand; I can do no other. Preaching as an act of resistance in the presence of the powers". This is a supposed quote from what Martin Luther said in Worms 1521, when he was under pressure by the church authorities. Luthers work had the apex towards how the church had used their power. As a preacher in the Lutheran church I ask myself what kind of powers I can preach against. In our times, where religious expressions often are connected with fundamentalist views by the secular part of society, I hope that it's possible to preach against the powers in a way that's not definitive, but opens up different perspectives to the listeners.

The theory that I build my work on is described mainly in Charles L. Campbells books: "The Word before the powers: An ethic of preaching", and "Preaching fools : the Gospel as a rhetoric of folly". In the first part of the thesis I describe the theology that Campbell develops when he works with the powers, and illustrate with examples from Campbell and others. My purpose is to preach with this theology in mind and see if I can challenge the powers with my sermons.

The powers are described in the bible. Two key passages are in the letter to the Ephesians 6:12 and Rome 7:19. What is significant in those passages are that they describe the powers as something that affect our lives and our ability to make the right choices. I discuss this with examples from John Steinbecks "Grapes of wrath" and William Carlos Williams poem "The crowd at the ball game".

The powers are not superficial but recognizable in the experience of everyday life. With support from Walter Wink I use the term *an integral worldview* to explain that the powers are integrated in the world and not some kind of spiritual dimension outside of our recognition.

Two key terms for Campbell are *Iron rhetoric* and *liminal space*. These two expressions are two opposite ways of approaching the listener. *Iron rhetoric* is a rhetoric that stands for one truth and can't handle paradoxes or pluralism. In the thesis I give examples from the right wing movement in Sweden that is a typical example of a movement that uses that kind of rhetoric. In their struggle for nationalism, they try to eliminate pluralism in different parts of society. The opposite is a term that is called *liminal space*. While the iron rhetoric tries to close the interpretation to just one way, the liminal space creates ambiguity by purpose to make different interpretations possible. Campbell uses examples from the world of art and comedy to illustrate that kind of rhetoric.

What strategies can we use when we preach to deal with the powers and open up a liminal space? With support of Campbells theories I use 3 different rhetorical figures that challenge the powers: *bivocal*, *disruptive* and *transgressive*. I use these figures in 3 different sermons to see in what ways my preaching can be an act of resistance against the powers.

My sermon-group gave me response as well as my advisor. In the last chapter I sum up four different subjects for conclusion. The first subject is about the *seriousness and joy* in my sermons. Both my sermon-group and my advisor noticed that the sermons where orientated around the problems that I dealt with, but the joy of the gospel did not really came through, especially in the first and second sermon of the project. I discuss different reasons for that, and one conclusion I make is that my intentional use of ambiguity can be one factor that has made the ends of the sermons more open for the listeners own interpretations. One thing that I take with me is the urgency, not only to visualize the powers, but also the gospel as a force that works against the powers.

My second subject is about the context and the importance to use *everyday experiences* in my sermons. I noticed that when I use examples from the surroundings of my parish, people listen and get a more emotional feeling of the sermon.

A third conclusion that I make and has affected the practical work with my thesis is that I begun to work in a new parish just before I started this project. I now work as a vicar in *The parish of Värby*, and my predecessor had been in service for 30 years. In my new role I try to create liminal space both in my sermons and on other occasions. This thesis has affected the way I see my new role, and the importance not to use the power in a destructive way. The term *liminal space* has been present in my sermons, but also in my conversations with people on other occasions. To create liminal space is a new way of leadership in my parish and my thesis has helped me to notice that.

My last subject of conclusion is about my Lutheran context. Luther himself challenged the powers in a very clear way. I make the assumption that we have an important mission to follow that tradition, and struggle against the powers in our own time and place.

Källor:

Böcker:

- Budde, Michael L (1977): *The (magic) kingdom of God: Christianity and global Culture Industries*.
Boulder: Westview Press
- Campbell, Charles L (2002): *The Word before the powers: An ethic of preaching*. Louiseville:
Westminister John Knox Press
- Campbell, Charles L & Johan H. Cillers (2012): *Preaching fools: the Gospel as a rhetoric of folly*.
Waco: Baylor University Press
- Dally, John Addisson (2008): *Choosing the kingdom : Missional preaching in the household of
God*. Herndon: The Alban Institute.
- Grantén, Eva-Lotta (2013): *Utanför paradiset, arvssyndsläran i nutida Luthersk teologi och etik*.
Stockholm: Verbum förlag
- Gruttner, Mathias & Gregersen Arvid (2009): *Så skriver du akademiska uppsatser*. Lund:
Studentlitteratur AB
- Heberlein, Ann (2010): *En liten bok om ondska*. Stockholm: Albert Bonniers förlag
- Janssen, Claes (1996): *Förändringens fyra rum. En praktisk vardagspsykologi*. Stockholm:
Wahlström & Widstrand.
- Leandoer, Kristoffer (2013): *September*, Stockholm: Natur & Kultur
- Lowry, Eugene L. (2001): *The homiletical plot, expanded edition: the sermon as narrative art form*.
Louiseville: Westminister John Knox Press
- Lundborg, Peter & Jonny Karlsson (2011): *Människan är alltid större – vänbok till Martin Lind*.
Utgiven av Svenska kyrkan, Linköpings stift
- Stenström, Hanna, red. (2008): *allvarligt talat*. Stockholm: Verbum förlag
- Steinbeck, John (2010): *Vredens druvor*. Stockholm: Albert Bonniers förlag
- Stringfellow, William (1973): *An Ethic For Christians & Other Aliens in A Strange Land*. Eugene:
Wipf & Stock Publishers
- Sundberg, Carina (2008): *Här är rymlig plats: Predikoteologier i en komplex verklighet*. Karlstad:
Karlstad Univerity Studies
- Söderblom, Nathan (1983): *Humor och melankoli och andra Lutherstudier*. Stockholm: Proprius
Förlag
- Wikström, Owe (2001): *Långsamhetens Lov*. Stockholm: Natur och Kultur
- Williams, William Carlos (1986): *The collected poems of William Carlos Williams*. New York: New
direction books.

Wink, Walter (1998) *The powers that be. Theology for a new millenium*. New York: Random House, Inc.

Biskopsmötet (2014) *Ett biskopsbrev om klimatet*, utgiven av Svenska kyrkan:Uppsala 2014

Artiklar

Baas, David: *Skit i den lilla horan*, publicerad i Expressen den 14 november

Ekström, Anna: *Vem är svensk nog för Sverigedemokraterna?* Publicerad i SDS 30 oktober 2011

Stenborg, Elisabeth: *Strindberg och makterna*, publicerad i tidskriften *Signum* 2005 nr:8